

Namus Kültürlerinde “Namus” ve “Namus adına Kadına Şiddet”: Sosyal Psikolojik Açıklamalar

Nuray Sakallı Uğurlu
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Gülçin Akbaş
Başkent Üniversitesi

Özet

Bu makalenin amacı namus kültürlerinde özellikle kadın üzerinden tanımlanan namus kavramına odaklanarak namus, namus adına kadına uygulanan şiddet ve namus cinayetleri hakkında yapılan çalışmaları derlemektir. Bu bağlamda, öncelikle namus kavramının farklı kültürlerdeki anlamına değinilmekte ve sonrasında namus kültürlerinde ne anlama geldiği tartışılmaktadır. Namus kültürlerinde geleneksel roller ele alınarak, kadınların ve erkeklerin farklı rol ve sorumluluklarının namus ile ilişkisinden bahsedilmektedir. Namus kelimesinin Türkiye’de nasıl algılandığı üzerinde durulmakta ve konuyla ilişkili sosyal psikolojik değişkenler ele alınmaktadır. İlk olarak, kadına yönelik tutumların açıklanmasında önemle üzerinde durulan ve birbirleri ile bağlantılı olan cinsiyetçilik, ataerkillik, erkeksilik ve kadınsılık değişkenlerinin namus algısı ve namus suçları üzerindeki etkisi açıklanmaktadır. Dindarlığın ve özellikle Müslümanlığın namus ile ilişkisi hakkında yapılan araştırmalar sunulmaktadır. Ardından, sosyo-ekonomik düzey ve benlik değerini korumanın namus ile ilişkisini inceleyen araştırmalara değinilmektedir. Ayrıca, namus, hakaret etme ve duygu durum arasındaki ilişki üzerinde durularak, namusun bireylerin sosyal imajıyla doğrudan bağlantılı olduğu, bu imaja yönelik bir tehdidin kızgınlık ve utanca neden olarak bireyleri şiddete yöneltebileceğine değinen çalışmalar sunulmaktadır. Sonrasında, namus suçları ve namus cinayetlerine odaklanılmaktadır. Tüm dünyada ve Türkiye’de, kadınların namussuz olarak değerlendirilen çeşitli davranışlarından dolayı şiddete maruz kalmasını ve öldürülmesini konu alan yayınlara değinilmektedir. Son olarak, namus cinayeti işleyen kişilerin toplum tarafından nasıl algılandığı ve namus cinayeti işleyenlerin ne tür bir duygu durumunda buldukları ile ilgili araştırma sonuçları paylaşılarak genel bir sonuç ve öneriler bölümü sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Namus, namus kültürü, namus cinayetleri, kadına şiddet, ataerkillik, erkeksilik, dindarlık, benlik-değeri, duygular, namus katillerine tepkiler ve Türk kültürü

Abstract

The purpose of this article is to review studies focusing on honor, especially honor defined over women’s behavior, and violence against women in the name of honor in the cultures of honor. In this regard, first of all the meaning of honor in different cultures is mentioned and then the meaning of honor in the cultures of honor is discussed. Through addressing the traditional roles in the cultures of honor, different roles and responsibilities of men and women in relation to honor is given. The perception of the word honor in Turkey is emphasized and social psychological variables (such as sexism, patriarchy, religion, self-worth, insult and shame) which are associated with honor are presented. Firstly, the effects of sexism, patriarchy, masculinity and femininity on attitudes toward women and the perception of honor and honor violence are explained. Then, research on the relationship between religion and honor is presented. Later, the relation among socio-economic status, protecting self-worth and honor is stated. In addition, through emphasizing the relationship between insult and emotion, research focusing on the relations among honor, social image, shame, and violence are presented. Then, honor crimes including honor killings are focused. Finally, research findings about how people who commit honor killings are perceived by the society and what kind of emotions the honor killers have are shared and a general conclusion and suggestions are given.

Key words: Honor, honor culture, honor killing, violence against women, patriarchy, masculinity, religion, self-worth, emotions, reactions to honor killers, and Turkish culture

Yazışma Adresi: Prof. Dr. Nuray Sakallı Uğurlu, ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi, ODTÜ Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv. No:1 06800 Çankaya Ankara

E-posta: nurays@metu.edu.tr

Yazar Notu: Bu makale 2009 - 2010 yıllarında Prof. Dr. Nuray Sakallı Uğurlu’ya verilen 2219 TUBİTAK Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu kapsamında yazılmıştır.

Birçok ülkede namus kavramı kadın ve erkekler için iyi ahlaklılık, bütünlük, doğruluk, dürüstlük ve olumlu davranışlar olarak ele alınır. Namuslu olma bireye statü, güç, kuvvet ve iyi bir imaj sağlar (Nisbett ve Cohen, 1996; Vandello ve Cohen, 2003). Ancak, bu kavram araştırmacılar tarafından ele aldıkları çalışma konularına bağlı olarak farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Örneğin, bazı araştırmacılar Batı kültürlerini diğer kültürlerden ayırt etmek için bu kavramı tercih etmektedir (örn., Osterman ve Brown, 2011; Rodriguez Mosquera, Fischer, Manstead ve Zaalberg, 2008). Yakın zamanda namus konusuna odaklanan bazı sosyal psikologlar, namus kavramının farklı kültürlerde farklı anlamlar içerebileceğini öne sürmüşlerdir. Kültürleri görünür imaj kültürü (face cultures; örn., Hong Kong, Japan), onur kültürü (dignity cultures; örn., Northern America) ve namus kültürü (honor cultures; örn., Spain, Turkey) şeklinde üçe ayırmışlardır (Kim, Cohen ve Au, 2010; Leung ve Cohen, 2011). Örneğin, Leung ve Cohen (2011) önerilen bu üç kültürü birbirinden ayırt edebilmek için bazı kriterler kullanılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar benlik değeri, ortam, diğerleri ile iletişim şekli, diğerlerinin görüşüne verilen önem, bazı duygular (utanç, suçluluk gibi), iyi davranışı sağlamaya yönelik verilen ceza, karşılık verme ve uygunluk gibi psikolojik özelliklerdir. Bu kriterler kullanılarak görünür imaj, onur ve namus kültürleri arasındaki farkların daha net anlaşılabilceğini ifade etmektedirler.

İlk olarak, onur kültüründe her bir insanın doğumla beraber sahip olduğu içsel bir değerliliği olduğu belirtilmektedir. Onur, içsel standartlar ve ahlaki duruş ile ilgilidir. Onur kültürleri benliği bilmeye önem verirler. Bireyin kendi davranışlarından dolayı suçluluk duyması, benlik kontrolü ve etkili hukuk sistemi iyi davranışları garantiler. Onur kültürü olarak Amerika ve Batı ülkeleri ele alınmaktadır (Leung ve Cohen, 2011). Bu kültürlerde namusu kadın bedeni ve cinselliği üzerinden tanımlama oranı daha düşüktür (Cohen, Nisbett, Bowdle ve Schwarz, 1996; Rodriguez Mosquera ve ark., 2008).

Görünür imaj kültürleri ise benliği dışarıdan tanımlamaya öncelik verir (Kim ve Cohen, 2010; Kim ve ark., 2010). Görünür imaj diğer insanların bireyde ne gördüğü olarak tanımlanabilir (Leung ve Cohen, 2011). Katı hiyerarşik toplumlarda saygınlık bireyin göreceli pozisyonudur (Ho, 1976). Bireyin toplum içindeki konumuna çok önem verilir. Hiyerarşi, uyum ve tevazu (alçak gönüllülük) bu tür kültürleri açıklayan üç ana değişkendir. Asya ülkeleri ve Asyalı Amerikalılar görünür imaj kültürüne örnek verilmektedir (Detaylar için bakınız Kim ve ark., 2010).

Buna karşın, görünür imaj kültürüne çok benzeyen namus kültürü, bireyin kendisinin ve diğerlerinin gözünde değeri olarak tanımlanmaktadır (Nisbett ve Cohen, 1996; Rodriguez Mosquera, Manstead ve Fischer,

2000). Namus diğerlerinin değerlendirmesiyle önem kazanır. Bu özelliği ile görünür imaj kültürüne benzer, ancak görünür imaj kültüründe uyum önemli iken namus kültürü benzer statüdeki bireylerin statü yarısını içerir (Kim ve Cohen, 2010; Kim ve ark., 2010). Namus kültüründe insanlar arası ilişkiler sosyal tanınırlık ve saygınlık için diğerleri ile yarışma olgusunu içinde barındırır. Sosyal iletişimde bir tür çekişme, karşılık verme ve ödeşme mevcuttur (Moxnes, 1993). Namusu zedeleyecek herhangi bir hareket kızgınlık, utanma ve aşağılanma gibi olumsuz duyguları uyandırır. Bu durumda namusun geri kazanılması ve yeniden yapılandırılması için bir onarım gerekir (Leung ve Cohen, 2011). Namus sistemi kontrol, utanç ve referans topluluk arasındaki ilişkiyi kapsar (Baker, Gregware ve Cassidy, 1999).

Bu kısa bilgilerden görüldüğü üzere, bazı sosyal psikologlar namus kavramının farklı kültürlerde farklı anlamlar içerebileceğini öne sürerek kültürler arası bazı ayrışmalar önermişlerdir (örn., Kim, Cohen ve Au, 2010; Leung ve Cohen, 2011). Kültürlerin namus üzerinden bu tür ayrılaştırılmasına bağlantılı olarak bu makalenin ana amacı namus kültürlerini ele alarak, özellikle kadın üzerinden tanımlanan namus kavramına odaklanmaktır. Namus ve namus adına kadına uygulanan şiddet konusunu antropolojik ve sosyolojik açıklamaların yanı sıra, özellikle son yıllarda sosyal psikologlar tarafından önerilen açıklamaları kapsayacak şekilde ele almaktır. Bu amaca ulaşmak amacıyla, ilk olarak, bu makalenin namus kavramına bakış açısı verilmektedir. Daha sonra namus ve namus adına işlenen şiddet ve namus cinayetleri ile ilgili olarak ele alınan ataerkillik, cinsiyetçilik, erkek-silik, dindarlık, sosyo-ekonomik düzey, benlik değerini koruma, hakaret etme ve duygular (kızgınlık ve utanç) gibi sosyal psikolojik değişkenlere odaklanılmaktadır. Bu açıklamalardan sonra namusa ilişkin tutum sonucu oluşan şiddet ve namus cinayetlerine değinilmektedir. Namus cinayeti işleyen kişilerin toplum tarafından nasıl algılandığı ve namus cinayeti işleyenlerin ne tür bir duygu durumunda buldukları ile ilgili araştırma bulguları paylaşılmaktadır. Bu makale ile sosyal psikologların geçmişte pek de ele almadığı namus konusu hakkında okuyucu bilgilendirilmeye çalışılmaktadır. Bu bilgiler ışığında, Türkiye’de çok önemli bir sorun olan namus adına şiddet ve namus cinayetleri konusunda yeni çalışma sorularının oluşabileceği ve araştırmacıların bu konuları çalışma ajandalarına alabileceği düşünülmektedir. Bu bilgilendirmenin ve yeni araştırmaların bu tür sosyal problemlerin çözümünde yol gösterici olabileceği ümit edilmektedir.

Namus Kültüründe “Namus”un Anlamı

Literatüre bakıldığında, Yunanistan, Kıbrıs, İtalya, İspanya (Peristiany, 1965), Türkiye (Tezcan, 1999), Orta Doğu ve Arap ülkeleri (Kulwicki, 2002), Latin ve Güney

Amerika (Johnson ve Lipsett-Rivera, 1998) gibi ülkelerin namus kültürü olarak ele alındığı görülmektedir. Bu gibi ülkelerde namusun olumlu ahlaki sosyal durumu ve bireyin kendi değeri ve diğerlerinin saygısı ile ilgili övücü içerdiği belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, namus bireyin kendisinin ve diğerlerinin gözündeki değeridir (Nisbett ve Cohen, 1996; Rodriguez Mosquera ve ark., 2000; Üskül, Cross, Sunbay, Gerçek-Swing ve Ataca, 2012). Namus kültürlerinde prestij ve saygı zor kazanılır ama kolaylıkla kaybedilir. Bu nedenle bireylerin hareketlerinde çok dikkatli olması ve diğerlerinin saygısını koruması gereklidir (Peristiany, 1965). Herhangi bir hakaret ve küçük düşürme durumunda bu kültürlerdeki bireyler namuslarını korumaya güdülü olacaktırlar. Ayrıca, namus kültüründe namus bireyin kendi konumu ve övücü ile ilgili olduğu gibi toplum içinde ailesinin konumu ve övücü ile de ilgilidir. Özellikle bir erkeğin hem kendisi hem de sahip oldukları ya da bağlantılı oldukları ile toplum içinde saygın konumunu koruma yeteneği ve gücü önem kazanmaktadır. Kadınlar genellikle erkeğe bağlantılı ve erkeğe bağımlı oldukları için kadınların davranışları ailenin namusu için büyük önem taşımaktadır (Vandello ve Cohen, 2003).

Namus kültürlerinde erkeğin baskın ve güçlü olması; kadınların ise itaatkar olması, toplumsal cinsiyet kurallarına harfiyen uyması ve davranışlarında dikkatli olması gereklidir. Kadının cinsel hareketleri (bakirelik, evlilik dışı ilişki, aile dışı erkeklerle samimiyeti, cinsellikte utangaçlık vb.) namusu tanımlamada en önemli durumlardır. Bu açılardan ailenin saygınlığını, iyi ismini ve namus konumunu tehlikeye atacak her davranış toplum tarafından belirlenir (Vandello ve Cohen, 2003). Namus kültürlerinde ailenin saygınlık ve iyi ismini tehdit eden her tür aşağılayıcı ve küçük düşürücü duruma erkeklerin ne kadar hassas olması gerektiğini geleneksel roller belirler. Erkeğin ve ailesinin iyi ismi, aile içindeki tüm kadınların iyi davranışları ile yakından ilgilidir (Kandiyoti, 1988). Kadınların utanç verici ve cinsellik içeren davranışlardan uzak durarak toplumca belirlenen sosyal kurallara ve rollere uyması ailenin diğerlerinin gözünde iyi halinin devam etmesini sağlar. Ancak, kadınlar cinsel hareketleri, diğer cinsiyetle ilişkileri, evlilik dışı ilişkileri ve aldatma gibi davranışlarla sosyal kurallara ters düşerlerse tüm ailenin namusunun zarar gördüğü ve lekeli olduğu düşünülür. Kadının cinsel saflığı, cinsellikten uzak durması ve edepli davranışları namus kültürlerinde oldukça değer verilen şeylerdir. Kısacası, bir Arap atasözünde olduğu gibi bu kültürlerde “bir erkeğin namusu kadının apış arasındadır” (Beyer, 1999); erkeklerin namusu kendilerinden değil, ailelerindeki kadın üyelerden kaynaklanmaktadır (Sever ve Yurdakul, 2001). Bu açıdan, namus, kadının her türlü davranışının gözlenmesi ve kontrol edilmesi ile ilgili toplumsal bir kontrol mekanizmasıdır (Baker ve ark., 1999). Bu mekanizma ile ai-

lenin de namusu korunmaktadır (Ortner, 1978; Vandello ve Cohen, 2003).

Türkiye’deki namus kavramına odaklanıldığında, namus kelimesinin çok farklı anlamlara gelebileceği görülmektedir. Örneğin, şeref, iffet, onur, ar ve namus kelimeleri birbirine çok yakın anlamlar taşımaktadır. Onur ve şeref kavramları özellikle kuzey Amerika’daki namus anlayışını yansıtan kelimelerdir (Üskül ve ark., 2012). Türk Dil Kurumu’nun (TDK) sözlüğüne göre, onur ve şeref aynı anlamı taşımaktadır; her iki kelime de “başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer” olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2013). Ayrıca, onur “insanın kendine duyduğu saygı” olarak tanımlanırken, şeref ise “toplumca benimsenmiş iyi şöhret” olarak tanımlanmaktadır. Yani, onur, şeref’e göre daha çok bireye aittir, şeref ise daha çok toplumun gözünde belirlenen değer olarak nitelendirilmektedir. Benzer bir şekilde, iffet ve namusun da sözlük anlamları birbirlerine yakın gözükmektedir. İffet ve namus kadınların cinsel davranışlarındaki ahlaki kurallara bağlılık, saflık ve çekingenlik gibi anlamlar taşımaktadır. Üskül ve arkadaşları (2012) namus kavramını cinsel namus olarak isimlendirmektedir. Ancak namus sadece kadının cinsel davranışlarını içermenin ötesinde anlam taşımaktadır. Cinsel saflık ve bakirelik yanı sıra kadının ve ailesinin saygınlığı, ahlaki konumu ve övücü de kapsamaktadır. Ar ise TDK sözlüğünde “utanma, utanç duyma” olarak tanımlanmaktadır. Ar, genellikle kadının davranışlarını tanımlarken kullanılır; kadınlar toplumsal olarak gerekli görülen tutum ve davranışları sergilemeleri durumunda “arlı” olarak değerlendirilirler. Bu bağlamda, ar da namusu belirten kavramlardan biridir (Bağlı ve Özensel, 2011). Kısacası, iffet, namus, onur, ar ve şeref kavramlarını birbirinden ayırt etmek çok da kolay değildir çünkü benzer ahlaki değerleri içlerinde barındırmaktadırlar. Bu tür ayrıştırmaların daha iyi yapılabilmesi için detaylı incelemelerin ve araştırmaların yapılması yerinde olacaktır. Bu makalede namus kavramı Vandello ve Cohen’in (2003) tanımına benzer şekilde ele alınmaktadır. Namus kadının toplumun isteğine uygun cinsel davranışlarının yanı sıra kadının ve ailesinin sosyal konumu, saygınlığı ve ahlaklılığı olarak tanımlanmaktadır.

Namus kavramı kültürel sosyal kurallardan üretilmektedir. Namus açısından en önemli sosyal kurallar cinsellikle ilgili olanlardır (Hasan, 2003; Tezcan, 1999). Bu nedenle namus kültürlerindeki kadınların en önemli görevi kendi cinsel saflığını korumaktır. Tezcan’ın (1999) belirttiği gibi, kadınlar ailelerinin onurunu ve saygınlığını korumak ve devam ettirmek için her zaman toplum kurallarına uygun davranışlar sergilemelidirler çünkü kadınlar doğrudan ailelerinin ve koca, baba ve kardeşlerinin namusları ile bağlantılıdır. Ancak namusun korunması için sadece kadınların çabası yeterli değildir. Ayrıca, namus sadece kadınların kontrolüne

birakılacak basit bir kavram değildir (Brooks, 1995, aktaran Sever ve Yurdakul, 2001) çünkü kadının cinsel davranışları sadece kendisinin değil ailesinin namusunu da tanımlamada önemli bir unsur olarak algılanmaktadır. Bu açıdan kadınların namuslu olarak belirlenmiş davranışlar sergilemelerinde hem kendileri hem de tüm aile üyeleri sorumluluk taşımaktadır (Tezcan, 1999). Özellikle erkek aile üyeleri kadının namusunun korunması için uğraşmalıdır çünkü bir erkeğin saygınlığı ailesini ve sahip olduklarını koruma yeteneği ve gücü ile yakından ilgilidir (Tezcan, 1999). Eğer bir kadın toplumun koyduğu namus standartlarına uymayarak namusunu koruyamaz ise kadın ve aile toplumda zor duruma düşer, namusun lekeli olduğu düşünülür ve aile utanç taşır. Aile üyeleri, diğerlerine karşı tüm saygınlıklarını, onurlarını ve övünçlerini kaybeder. Böyle bir durumda erkeğin gereği olarak algılanan, zarar gördüğü veya lekeli olduğu düşünülen namusun yeniden yapılandırılması ve namusu zedeleyen kişinin cezalandırılmasıdır. Yani erkeğin görevi toplum karşısında ailesinin onurunu tekrar kazandırmak için bir şeyler yapmaktır (Leung ve Cohen, 2011).

Türkiye’ye bakıldığında namus ile ilgili en önemli davranış bakirelik ve cinsel saflıktır (Kardam, 2007). Bakireliğin önemini “kız” ve “kadın” ayrımında görmek mümkündür. Türkiye’de kadınlar evlenene kadar kız olarak isimlendirilirken, evlilik sonucu bekaretin kaybolmasıyla kadın olarak adlandırılmaktadır (Sever ve Yurdakul, 2001). Bu tür bir sınıflandırma bile kadın cinselliğinin ne kadar önemli bir davranış olduğunu göstermektedir. Yani, bir kızın değeri cinsellikle veya kızlık zarının olup olmamasıyla değerlendirilmektedir. Türk kültüründe evlilik öncesi cinsel ilişki olmaması sosyal bir kural olduğu için (örn., Cindoğlu, 2003) kız-kadın ayrımı halen cinselliğe verilen önemi yansıtmaktadır. Bu açıdan toplumda namuslu biri olabilmek için erkeklerin kızlarını ve kardeşlerini evlenmeden önce cinsellik yaşamamaları için korumaları ve uyarmaları gerekli olarak algılanmaktadır. Evli kadınların herhangi bir hata sonucu evlilik dışı ilişkilerinin olmaması için gerekli önemlerin alınması da zorunlu görülmektedir. Kadınların cinsellikle ilişkilendirilebilecek her türlü davranışları (şokakta yürüme şekli, giyim tarzı, ya da radyoda şarkı isteme gibi) kontrol altında tutulmalıdır ki namus korunabilsin (Arın, 2001; Koçtürk, 1992).

Türkiye’de cinsel davranışlara ve bakireliğe verilen önemi diğer ampirik çalışmalar da gözler önüne sermiştir. Sakallı-Uğurlu ve Glick’in (2003) çalışmasında kadınların evlilik öncesi cinselliğine ve bekaretine oldukça önem verildiği görülmektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre özellikle erkek öğrenci katılımcılar kadınların evlilik öncesi cinselliklerini uygun bulmamaktadır. Ayrıca, erkek katılımcılar bakire olmayan bir kızla evlenme konusunda pek de gönüllü değillerdir. Benzer şekilde, hemşirelik öğrencileri ve hemşireler ile yapılan

çalışmalarda kadının evlenirken bakire olması fikri yoğun bir şekilde desteklenmiştir (Gürsoy ve Vural, 2003; Zeynepoğlu, Kısa ve Yılmaz, 2013).

Görüldüğü üzere, diğer namus kültürlerinde olduğu gibi Türkiye’de de namus sistemi ailelerinin namusunu korumak için hem erkek hem de kadınları sorumlu tutmaktadır. Ancak, kadının her türlü davranışı erkeğin namusunu da belirlemektedir. Bu açıdan kadının özellikle cinsel davranışlarını kontrol altında tutmak, onların namusunu korumak erkekler için bir görev niteliğindedir. Namus kültürlerinde cinsiyet rolleri erkeğin namus konusunda çok hassas olması gerektiğini vurgulamaktadır. Namusa gelecek herhangi bir tehdit veya aşağılama erkeğin aktif olarak bir şeyler yapmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda cinsiyet rolleri gereği kadınların aile bütünlüğünü ve saygınlığını olumsuz etkileyecek her türlü davranıştan kaçınmaları gerekli görülmektedir (Vandello ve Cohen, 2003).

Makalenin bu kısmına kadar kısaca namus kavramı tanımlanmış ve Türkiye’deki namus kavramı ele alınmıştır. Bu bilgiler verilirken görüldüğü üzere namus kavramı birçok sosyal psikolojik konu ile ilintilidir. Diğer sosyal bilim insanları gibi sosyal psikologlar da namus ile ilgili bu değişkenleri ele almaya başlamışlardır (örn., Nisbett ve Cohen, 1996; Vandello ve Cohen, 2003). Makalenin bundan sonraki bölümünde namus kavramını daha da netleştirebilmek için namus çalışmalarında ele alınan sosyal psikolojik değişkenler ile namus arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Bu değişkenler sırasıyla ataerkillik, cinsiyetçilik, erkeksilik, dindarlık, benlik değerini koruma, hakaret etme ve kızgınlık-utanç gibi duygulardır. Daha sonra ise namus sonucu kadına uygulanan şiddet konusu ve namus cinayeti işleyen kişilerin toplum tarafından nasıl algılandığı ve ne tür bir duygu durumunda buldukları ile ilgili araştırma bulguları sunulmaktadır.

Namus ile Ataerkillik, Cinsiyetçilik, Erkeksilik ve Kadınsılık Arasındaki İlişkiler

Namus ve namus adına işlenen şiddet konusunun ataerkillikle ilişkisi birçok araştırmacı tarafından önerilmektedir (örn., Kandiyoti, 1988; Mojab, 2004; Pitt-Rivers, 1974). Ataerkillik ailenin cinsiyet ve yaşa göre sınıflandırılması sonucu bireyler arasındaki ilişkilerin belirlendiği sosyal kurallar olarak tanımlanabilir (Kandiyoti, 1988). Ataerkil sistemde erkek kadın üzerinde hakka ve güce sahiptir. Birçok durumda erkek hem sosyal hem de ekonomik baskınlık hakkına sahiptir. Ataerkilliğin güçlü olduğu toplumlarda erkekler üstün olarak algılandıklarından kadınları korumak ve kontrol altında tutmak zorundadırlar. Başka bir ifadeyle, namus kültürlerinde kadın bağımsız bir insan, bir özne olarak değil, mülkiyeti erkeğe ait olan bir nesne olarak algılanmaktadır (Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2008). Ataerkil toplumlarda kadınların cinsel açıdan saf ve sadık

olmaları istenmektedir. Eğer herhangi bir nedenle bunu beceremezlerse erkeklerin kadınlara karşı şiddet göstermesi birçok toplumda normal kabul edilmektedir çünkü kadının namusu erkeğin şerefi olarak algılanmaktadır (Bilgili ve Vural, 2011). Bu tür algıların ve davranışların Brezilya (Vandello ve Cohen, 2003), Arap ülkeleri (Haj-Yahia, 2002) ve Türkiye (Sakallı, 2001) gibi ülkelerde de geçerli olduğu görülmektedir.

Ataerkilliği temelinde barındıran Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (bkz. Sakallı-Uğurlu, 2002) ile namusa ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda, cinsiyetçi bireylerin namusa ilişkin olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Örneğin, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, dindarlık ve namus algısını ele alan bir çalışmada (Sakallı-Uğurlu, Akbaş ve Metin-Orta, 2013) kadın katılımcılarda hem korumacı hem de düşmanca cinsiyetçiliğin, erkek katılımcılarda ise düşmanca cinsiyetçiliğin namusa ilişkin tutumları olumlu yönde yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu, düşmanca cinsiyetçiliğin, yani erkeğin üstünlüğü ve kadının itaatkarlığı görüşünün, kadın cinselliğini kontrol etme gibi namusla ilişkili tutumları desteklediğini belirtme eğilimindedir. Korumacı cinsiyetçiliğin ise, sadece kadın katılımcılarda namusla ilişkili olması, kadınların kendi iç gruplarına daha az önyargılı olma ve iç gruplarını alt gruplara bölerek (saf ve saf olmayan) var olan gelenekleri ve töreleri koruma çabasıyla ilintili olabilir. Glick ve Fiske'in (2001) belirttiği gibi cinsiyetçiliğin yüksek olduğu toplumlarda kadınlar korumacı cinsiyetçilik ile daha fazla hemfikir olarak var olan sistemin doğru ve geçerli olduğunu gösterme çabasındırlar ve dolayısıyla sistemi (bu durumda namus ile ilgili sistem olabilir) meşrulaştırma eğilimindedirler.

Benzer şekilde, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Sakallı-Uğurlu, 2002) ve Erkeklerle İlişkin Çelişik Duygular (Sakallı-Uğurlu, 2008) ile namus arasındaki ilişkiyi ele alan bir tez çalışmasında (Işık, 2008), erkek katılımcılarda kadınlara ilişkin düşmanca cinsiyetçilik, erkeklerle ilişkin korumacı cinsiyetçilik ve erkeklerle ilişkin düşmanca cinsiyetçilik namusa ilişkin tutumları yordamaktadır. Buna karşın, kadın katılımcılarda, erkeklerle ilişkin korumacı cinsiyetçilik ve cinsiyete özgün sistemi meşrulaştırma değişkenleri namusa ilişkin olumlu tutumları yordamaktadır. Bu bulgulara göre, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve güç ilişkilerini olumlu açıdan ele alan erkeklerle ilişkin korumacı cinsiyetçilik (bkz. Sakallı-Uğurlu, 2008) namusla, yani namusu kadının bekaretiyle ilişkilendirme ve erkekleri namusun bekçisi olarak görme eğilimleriyle oldukça ilişkili görülmektedir. Benzer şekilde, Işık'ın (2008) tez çalışmasında erkeklerle ilişkin korumacı cinsiyetçilik hem kadın hem de erkek katılımcılar için namus adına kadına uygulanan şiddete olumlu bakmayı anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Yani, erkeklerle ilişkin korumacı cinsiyetçilik, erkeği övüp, onu güzel bir konuma yerleştirerek, erkek

egemenliğini desteklemeyi teşvik etmekte ve namus suçlarını meşru kılmaktadır.

Cinsiyetçiliğin bir alt boyutu olan ataerkillik (Glick ve Fiske, 2001), erkeksilik-kadınsılık ile de yakından ilintilidir. Erkeksilik-kadınsılık kavramlarının namus ve namus adına kadına uygulanan şiddet ile ilişkisini ele alan araştırmacılar (Best, 2001; Vandello, Cohen, Grandon ve Franiuk, 2009) bu kavramların kadına uygulanan şiddete bir özür niteliğinde sunulduğunu belirtmektedirler. Kültürel değerler ve normlar erkeksi ve kadınsı davranışları vurgulamaktadır. Bu nedenle, erkeksilik gereği erkekler gerektiğinde kadınlarına şiddet uygulayabilir ve kadınsılık gereği kadınlar erkeklerinin bu tür şiddet içeren davranışlarını affetmek ve kabul etmek durumundadır (Vandello ve Cohen, 2003). Bilindiği gibi, namus kültürleri cinsiyet rollerini ve bu rollere uygun davranışları önemsemektedir. Bu kültürlerde, kadınların kadınsılıkla erkeklerin ise erkeksilikle uyumlu davranışlar göstermeleri beklenmektedir.

Namus kültürlerinde erkeksilik güçlü olma ve şiddet kullanmaya eğilimli olmayı içermektedir (Nisbett ve Cohen, 1996; Vandello ve Cohen, 2003; Vandello, Cohen ve Ransom, 2008). Erkeksi erkek eşini, kız kardeşini, annesini veya kızını kontrolü altında tutmalı ve namusuna herhangi bir zarar getirildiği durumda güç kullanmalıdır. Kadının namusa getirebileceği zarar erkeğin erkeksiliğine de bir zarar vereceği için erkek kadının her türlü davranışını kontrol edecek düzenlemeleri yapmak ve gerektiğinde şiddet kullanmak durumundadır (Vandello ve ark., 2009). Bu tür kültürlerde karısının namussuz olarak değerlendirdiği davranışını şiddetle cezalandıran erkekler daha erkeksi algılanmaktadır. Erkeksilik ve kadınsılık nedeniyle namus kültürlerinde namusa verilen önemin devamlılığı sağlanmakta ve namus adına kadına uygulanan şiddet olumlandırılmaktadır. Vandello ve arkadaşları (2009) öne sürdükleri bu önermeleri destekler bulgular sunmaktadır. Genel olarak, kadınların şiddet görse bile erkeklerine sadık kalmaları gerektiği ve erkeklerin uyguladığı şiddetin önemsiz olarak algılandığı görülmektedir.

Benzer şekilde, kadın üzerine erkek baskınlığını destekleyen hegemonik (baskın) erkeksiliğin de kadına uygulanan şiddet ile ilişkili olduğunu öneren diğer araştırmacılar da bulunmaktadır (örn., Connell, 2005; Smith ve Kimmel, 2005). Thompson ve Pleck (1986) hegemonik erkeksiliğin alt unsurlardan bahsetmektedir. Bunlar, kişisel statü kazanma ve diğerleri tarafından saygın görülme (status); erkeğin duygusal ve fiziksel olarak sert (toughness) olması ve gerektiğinde saldırganlık göstermesi ve erkeklerin kesinlikle kadınsı aktivitelerde bulunmamalarıdır (antifemininity). Sosyo-Kültürel Feminist Kuramı'na (Baron ve Starus, 1987) göre erkekler sosyalleşme sürecince hegemonik erkeksi cinsiyet rollerine bağlı kalmaları konusunda baskı hissederler (Mur-

nen, Wright ve Kaluzny, 2002). Bu tür toplumsal erkek rollerini karşılamaya çalışan erkekler bu rollerle çelişen bir durum olduğunda düşük benlik saygısı, güvensizlik ve kızgınlıkta artış gibi psikolojik sorunlar yaşayabilirler. Erkekler bu tür geleneksel hegemonik erkek rollerini yerine getiremediği zaman stres hissederler (Malamuth, Linz, Heavey, Barnes ve Acker, 1995). Bu duruma araştırmacılar “erkeksilik cinsiyet rollerinde stres” adını vermektedir (Eisler ve Skidmore, 1987; Eisler, Skidmore ve Ward, 1988). Gallagher ve Parrot (2011) hegemonik erkeksiliğin alt unsurları ile kadına uygulanan şiddet arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgularına göre statü, kadını aktivitelerde bulunmama ve şiddet arasında doğrudan bir ilişki yoktur; bu normları benimseyen erkekler sadece erkeksilik rollerinde stres hissettiklerinde şiddete yatkın olurlar. Ancak, hegemonik erkeksiliğin içerdiği duygusal ve fiziksel sert olma boyutu herhangi bir ara bulucuya ihtiyacı olmadan kadına uygulanan şiddeti doğrudan etkilemektedir.

Son olarak, erkeksilik, ataerkillik ve namus arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalara dayanarak erkeksiliğin, erkekleri namus ile ilgili sosyal kuralları izlemeye ve uymaya zorladığı kolaylıkla belirtilebilir. Namus erkek baskınlığını korumak için kullanılabilir (Baker ve ark., 1999). Erkeksiliğin, sert olmanın ve diğerlerinin saygısının önemli değerler olarak algılandığı toplumlarda hegemonik erkeksiliğe meydan okunduğu zaman erkekler kadınlara karşı saldırgan davranabilir (örn., Cohen ve Vandello, 2001; Nisbett ve Cohen, 1996; Vandello ve ark., 2008). Ayrıca, cinsiyetçilik ve sistemi meşrulaştırma eğilimi kadınların da namus ile ilgili tutumlarını etkileyebilir. Kadınlar da namus adına uygulanan şiddeti mazur görebilir ve hatta teşvik edebilir.

Namus, Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki

Dinler genellikle saygınlık ve ataerkillik sorumlulukları vurgulamaktadır. Dinsel tabular çoğunlukla toplum içinde sosyal ilişkilerin ayarlanması ve korunması ile ilgilidir (Rai ve Fiske, 2011). Namus olgusu da dinlerin önemsendiği ve düzenlediği kavramlardandır. İtaat etme, saygı ve atalar din için önemli kavramlardır. Hıristiyanlık, İslam ve Yahudilik gibi üç ana dine bakıldığında, her üçünün de geleneksel cinsiyet rollerinin sürdürülmesini desteklediği ve meşrulaştırdığı, erkeğin kadına üstünlüğü ve kadının cinsel davranışlarının namus ile ilintisine yer verildiği görülmektedir (Delanay, 1987, aktaran Moxnes, 1993). Dolayısıyla, namus kültürleri Müslüman ülkeleri içerdiği gibi (örn., İran, Filistin, Bangladeş, Suriye, Mısır ve Türkiye) Yunanistan, İspanya, Brezilya ve İtalya gibi Hıristiyan ülkeleri de içermektedir. Namus, namussuzluk ve utanç gibi kavramlar Hıristiyan kültür hikayelerinde ve İncil’de oldukça sık kullanılmaktadır (Moxnes, 1993). Müslüman ülkelerde de benzeri bulgular vardır. Kuran’da erkeğin namusuna zarar

getirebilecek kadınlar ve kadının iffeti ve namusuna değinilmektedir (örn., Kur’an-ı Kerim, 2012, Nur suresi, 24-4). Örneğin, Anwar (2006) kadınları ve erkekleri ahlaki açıdan birbirinden farklı olarak değerlendiren İslam dininde kadınların benliklerinin ailelerindeki ve hatta kabilelerindeki erkeklere bağlılıklarıyla şekillendiğini iddia etmiştir. Araştırmacı, Kuran’da yer alan ayetlerin hiyerarşik bir anlayışla yorumlanmasının cinsiyet eşitsizliğine neden olduğunu belirtmektedir. Anwar (2006), ayrıca, İslam dinindeki inançların kadına yönelik şiddeti makul kıldığını ve bu bağlamda kadınların namus cinayetlerine kurban gitmelerinin olası olduğunu belirtmektedir. İslam dininde, erkeğin kendini kadının hakları ve özgürlükleri üzerinde söz sahibi olarak görmesinin altında, Kuran’da erkeğin kadının koruyucusu, kadının da erkeğe itaat eden olarak tanımlanması yatıyor olabilir (Kur’an-ı Kerim, 2012, Nisa Suresi, 34. Ayet). Ayrıca, İslami kuralların (Şeriat) zina yaklaşımı ile bir erkek ve kadın arasındaki her tür evlilik dışı ilişkiyi yasakladığı görülmektedir. Şeriat ile yönetilen ülkelerde zina yapan kişilere büyük cezalar verilebilmektedir. Zina suçuna, kırbaçlamadan taşıyarak öldürmeye kadar farklı derecelerde cezalar uygulanmaktadır (Kulwicki, 2002).

İslam’ın kadının namusuna ve zinaya verdiği önem ve İslami kurallara göre yaşamayı isteme (Önal, 2008) göz önünde bulundurulduğunda, İslam dininin yoğunlukta olduğu ülkelerde (Korteweg ve Yurdakul, 2009) veya Müslüman göçmenlerin çokça olduğu Avrupa ülkelerinde (Korteweg ve Yurdakul, 2010) dindarlığın veya İslam dininin namus ve namus cinayetleri ile ilintili olduğu algılanabilir. Bu algı nedeniyle İslam’ın namus cinayetleri ile ilişkili olabileceği konusunu ele alan araştırmalar yapılmaktadır. Örneğin, Korteweg ve Yurdakul (2009) Hollanda ve Almanya’daki namus cinayetleri konusundaki gazete haberlerine odaklanarak bu konuya eğilmişlerdir. Bu iki ülkede namus cinayetleri konusundaki gazete haberlerinde namus cinayetlerinin din ve etnik farklılıklar ile ilintili olduğu belirtilmektedir. Bu araştırmacılar göre, birçok gazete haberi namus cinayetlerinin İslam’dan kaynaklanan ve kadına karşı uygulanan bir şiddet türü olduğunu ileri sürmüştür. Benzer şekilde, dinin ve dini öğretilerin, namusun en önemli olgusu olan bakirelik (İnce, Yarıcı ve Özsel, 2009) ve Kuran’ın yanlış yorumlanmasının namus suçları (Doğan, 2011) ile ilintili olduğunu öne süren yayınlar bulunmaktadır. Ayrıca, hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmalarda öğrencilerin namus suçlarının dinle ilişkili olduğuna (Can ve Edirne, 2011) ve kızlık zararının tamir edilmesinin dine uymadığına (Zeynepoğlu ve ark., 2013) inandıkları bulunmuştur.

Namusa verilen önem ve namus suçları Müslüman ülkelerde daha yüksek gözüke de araştırmacılar namus kavramının ve namus cinayetlerinin dünyanın her tarafında görülen bir olgu olduğunu (Sever ve Yurdakul,

2001), Asya'daki ülkelerle ya da Müslüman ülkelerle sınırlı olmadığını belirtmektedir (Meetoo ve Mirza, 2007). Namus cinayetlerinin çoğunlukla Müslüman ülkelerde gözleniyor olmasının, bu ülkelerin birbirlerine yakın coğrafyada yer almasından ve dolayısıyla ortak kültürel değerleri paylaşıyor olmalarından kaynaklandığı belirtilmiştir (Bağlı ve Özensel, 2011). Sever ve Yurdakul (2001) yaptıkları çalışmada, namus cinayetlerini işleyen ve azmettiren aile konseylerinin, namus kavramını dini bir anlayışla değil, kültürel bir anlayışla ele aldıklarını öne sürmüşlerdir. Her ne kadar kültür dini inancı da içeriyor olsa da, İslam ve bu cinayetler arasındaki ilişkinin net olmadığını iddia etmişlerdir. Araştırmacılar, ayrıca, namus üzerine yapılan çalışmalarda din üzerindeki vurgu nedeniyle, namusun temelinde yatan ataerkilliğin göz ardı edildiğini vurgulamışlardır. Benzer şekilde, diğer bazı araştırmacılar (Mojab, 2004; Mojab ve Abdo-Zubi, 2004; Pitt-Rivers, 1974) namus suçlarının dinle değil de ataerkillikle ilintili olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'de içsel ve dışsal dini yönelim (bakınız, Allport ve Ross, 1967), Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik ve namusa yönelik tutumlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir araştırmanın (Sakallı-Uğurlu ve ark., 2013) bulguları dini yönelimin namus ile ilişkisine ışık tutacak niteliktedir. Bulgular, hem erkek hem de kadın katılımcılarda, dışsal dini yönelimi (dini, güvenlik, statü, korunma, sosyal kabul ve dahil olma gibi sosyal ihtiyaçları karşılayacak bir araç olarak görme; dinsel öğretilere içten değil, ihtiyaçları karşıladığı nedeniyle inanma) daha yüksek olan katılımcıların namusa ilişkin daha olumlu tutumlarının olduğunu göstermiştir. İçsel dini yönelim ise (dini ihtiyaçları karşılayacak bir araç olarak değil, hayatın öncelikli amacı, yaşam ve motivasyon kaynağı olarak görme ve ona inanma; dini hayatın tüm alanlarına yayma), cinsiyetçilik aracılığıyla namusa ilişkin olumlu tutumları yordamıştır. Bu araştırmanın bulguları da dindarlığı yüksek olan bireylerin namus kavramını kadının cinselliğiyle ilişkilendirme eğilimlerinin yüksek olabileceğini göstermektedir. Dindarlık düzeyinin gerekliliklerinin hem geleneksel cinsiyet rolleri ve ataerkillik (Taşdemir ve Sakallı-Uğurlu, 2010) hem de namus kültürü ile ilgili içinde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Müslüman olma, cinsiyetçilik ve namusa yönelik tutumlar arasında olumlu bir ilişki olması, bu kavramların birbirlerini destekliyor olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Başka bir deyişle, Müslümanlığın gerekliliklerinin hem geleneksel cinsiyet rollerini ve ataerkilliği hem de namus kültürünü desteklediği öne sürülebilirken, cinsiyetçi ve ataerkillik toplumlarda yetişen bireylerin bu tür özelliklere sahip olmayan toplumlarda yetişen bireylere göre kendilerini İslamiyet'le daha fazla özleştiriyor olabilecekleri de tartışılabilir. Bu konudaki çalışmaların detaylandırılması gerekli görülmektedir.

Namus, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Benlik Değeri Koruma Arasındaki İlişki

Namus kültürlerinde şiddetin nedenlerini ele alan bazı araştırmacılar hayvancılıkla geçinen (herding) toplumlarda hakaret ve küçük düşürme durumlarında saldırganca davranma eğilimlerinin olduğunu ileri sürmüşlerdir (Nisbett ve Cohen, 1996). Test edilmemiş bu öneriyi ele alan Henry (2009) hayvancılıkla geçinen toplumlarda adam öldürme oranının yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu toplumlarda statü farklılıklarının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu statü farklılıklarından dolayı bu tür toplumlarda düşük sosyo-ekonomik statüdekiler damgalanmaktadır. Henry (2009) statü farklılıklarının hayvancılıkla geçinen toplumlar ile yüksek şiddet oranları arasında ara bulucu rol oynadığını bulmuştur. Hakaret etme ve küçük düşürme durumunda hayvancılıkla geçinen toplumdaki insanların kendi benlik değerlerini korumak için belirli yöntemler kullandıkları; şiddetin de bu yöntemlerden biri olduğu önerilmektedir. Bu durum şiddetin farklı formları ile düşük statünün telafi edilmesi olarak ele alınmaktadır. Namus ile ilintili şiddet durumlarında namussuz davranışlar veya küçük düşürülme tehditleri düşük statüdeki insanların benliklerine bir tehdit olarak algılanmaktadır. Kişiler kendi benlik değerlerini ve toplumdaki değerlerini güvene almak ve korumak amacıyla şiddete yönelmektedirler (Henry, 2009). Diğer bir deyişle, Henry (2009) namus kültürlerinde cinsiyet ile ilintili şiddetin arkasında bu tür bir mekanizmanın yattığını ileri sürmektedir. Bu mekanizma içinde hayvancılıkla geçinen toplumlardaki yaşam stili, statü farklılıkları, düşük statülü grupların sosyal benlik değerlerine sahip olma arzusu ve şiddet tepkileri olmak üzere dört farklı değişken ele alınmaktadır. Hayvancılıkla geçinen toplumlardaki düşük statülü bireyler küçük düşürülme veya saygınlıkları tehdit edildiğinde şiddet yoluyla benlik değerlerinin geçerli olduğunu gösterme çabasıdır.

Benzer şekilde, Sever ve Yurdakul (2001) ekonomik açıdan daha düşük statülü bireylerin, yaşadıkları sınıflarda sahip olabilecek çok az şeyleri olduğundan namuslarını daha fazla koruma eğilimlerinin olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, namusa gelen herhangi bir tehdit (kadınların cinsel yasak ilişkileri gibi) toplum içinde bireyin benlik değerini koruma çabasını arttırmaktadır. Bireyler namusa leke getirdiği düşünülen kadına karşı şiddet eğilimi gösterebilmektedir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (2000) tarafından yapılan bir çalışmada da sosyo-ekonomik düzey ile aile içi şiddet arasında kuvvetli korelasyon bulunmuştur. Bu bulgunun namusa ilişkin olumsuz davranışlarla ve benlik değeri ile ilişkili olması mümkündür.

Benlik değeri ile namus arasındaki ilişki Üskül ve arkadaşları (2012) tarafından farklı bir açıdan da incelenmiştir. Araştırmacılar kadınla ilgili namus yerine genel olarak onur/gurur kavramları ile ilgilenmişlerdir.

Ancak, bulguları Türkiye'deki namus kavramı ile yakından ilgili gözükmektedir. Üskül ve arkadaşlarının (2012) bulgularına göre, bir kişinin onuru onun ailesi ile bağlantılıdır. Benzer şekilde, bir kadının namusu tüm aile ile bağlantılıdır. Namus, kadının ve onun ailesinin benlik değeri ile ilişkilidir (Tezcan, 1999). Üskül ve arkadaşları (2012) çalışmalarında Türkiye ile Amerika'nın kuzey kısmını karşılaştırmışlardır. Bulguları Rodriguez Mosquera, Manstead ve Fischer'in (2002) namus kültürlerinde namusun kişiyle olduğu kadar kişiye yakın değerleri ile de ilintili olduğunu belirten önerisini desteklemiştir. Ayrıca, Üskül ve arkadaşları (2012) Amerikalı katılımcılara oranla, Türk katılımcılarda onurla ilgili durumların bireylerin kendi benlik değerleri ve yakınlarının benlik değerleri üzerinde büyük etkisi olduğunu bulmuşlardır. Türk katılımcılar kendi yaşadıkları olayların kendi benlik değerlerini etkilediği kadar ailelerinin benlik değerlerini de etkilediğini belirtmişlerdir. Bu bulgulara dayalı olarak, Üskül ve arkadaşlarının ele aldığı onur kavramı ile çok yakından ilişkisi olan namus için de benlik değerinin önemli bir değişken olduğu belirtilebilir. Bireyler kendilerinin ve ailelerinin benlik değerlerini korumak adına namusu koruma çabasında olabilirler ve gerekli görüldüklerinde namus adına kadına şiddet uygulayabilirler.

Namus, Hakaret Etme ve Duygu Durum (Kızgınlık ve Utanç) Arasındaki İlişki

Hakaret etme namus ile ilgili konularda önemli bir değişkendir çünkü namus sosyal imajın korunmasına dayanmaktadır (Peristiany, 1965; Rodriguez Mosquera ve ark., 2000). Önceden belirtildiği gibi, bir bireyin namusu diğerlerinin bireyi nasıl algıladığının yanı sıra bireye diğerleri tarafından ne kadar değer verildiği ile ilgilidir (Rodriguez Mosquera ve ark., 2000; Rodriguez Mosquera ve ark., 2008). Yani, bireyler başkalarının onlar hakkındaki fikirlerine çok önem verirler (Rodriguez-Mosquera, Üskül ve Cross, 2011). Namus kültürünün gerektirdiği namuslu davranışları sergilemek sosyal imajı artırırken, kadınların namuslarına leke getireceği düşünülen herhangi bir davranışı sergilemeleri ailelerinin sosyal imajını zedeleyecektir. Bu nedenle bireyler toplumun onaylayacağı davranış ve tutumları sergilemeye gayret ederler. Hakaret etme bireyin değersiz olduğu anlamına geldiğinden bireyde kızgınlık ve utanç gibi olumsuz duygular uyandırır (örn., Cohen ve ark., 1996; Rodriguez Mosquera ve ark., 2008). Bu olumsuz duygu durumların yoğunluğu namus kültürlerinde oldukça yüksektir (örn., Rodriguez Mosquera ve ark., 2002). Namus kültürlerinde namusun tehdit edildiği algılandığında bireyler kendilerine hakaret edilmiş ve kendilerini küçük düşürülmüş hissettiklerinden paralelinde kızgınlık ve utanç hissedebilirler. Dolayısıyla da bireyin namusuna bir saldırı olduğu düşünüldüğünde namusunu yeniden yapılandırma ve onarma adına düşmanca tavırlar ve kar-

sılık verme davranışları gözlenebilir (Cohen ve Nisbett, 1994, 1997; Cohen ve ark., 1996). Bu iddiayı destekler nitelikte, namus kültürlerinde namusun kavga ve adam öldürme ile bile korunmaya çalışıldığı belirtilmektedir (Nisbett ve Cohen, 1996; Pitt-Rivers, 1965).

Ijzerman, van Dijk ve Gallucci (2007) namus normlarına çok bağlı olmanın bireyleri saldırgan ve düşmanca tepkilere yönelttiğini ileri sürmektedir. Namusa gelen bir tehdit veya hakaret etme durumunda bu yönelim daha da artmaktadır. Namus kültürlerinde hakaret edilen bireyler namuslarını tehdit eden davranışlara daha fazla dikkat etmektedir ve böyle tehdit durumlarında daha fazla kızgınlık ve düşmanca duygular hissetmektedir. Benzer şekilde, Frijda ve Mesquita (1994) namus kültürlerinde bireylerin namusu yükseltecek ya da riske atacak olaylara çok hassas yaklaştıklarını önermektedir.

Ek olarak, namus kültürlerinde utanç, sosyal imaj ve namusun korunması ile oldukça ilişkilidir. Utanç (Shame), utangaçlık, saygı kaynaklı itaat ve ar gibi diğer duyguları da yansıtabilmektedir. Bu özellikleri ile utanç daha kadınsı bir şeydir. Kadınların erkek aile üyelerine itaati ve utangaçlıkları namuslarını korumalarına yardımcı olur. Namus kültürlerinde, hem erkek hem de kadınlar sosyal imajlarını korumak ve diğerlerinden saygı görmek amacıyla utanç konularına hassas davranmaktadırlar (Moxnes, 1993).

Namus kültürlerinde utanç duygusuna sahip olma neredeyse bir kişilik özelliği olarak görülmektedir. Bu kavram namus ve sosyal imaj ile ilintili olan bir kişilik özelliğini yansıtmaktadır (Peristiany, 1965; Rodriguez Mosquera ve ark., 2002). Rodriguez Mosquera ve arkadaşları (2008) namuslarına oldukça önem verdiği düşünülen Hollanda'da yaşayan Türklerin ve Faslıların, Hollandalılara göre hakaret durumunda sosyal imajlarına daha fazla önem verdiklerini bulmuşlardır. Diğer kültürlerde utanç, benlikteki bir aksaklıkla ilişkili görüldüğünden, çekilmeye ve uzaklaşmaya neden olurken namus kültürlerinde böyle bir tavır pek görülmemektedir (örn., Rodriguez Mosquera ve ark., 2008; Tangney, 1992). Namus kültürlerinde bireyler utanç hissettiklerinde hatalı olan davranışı sözel olarak onaylamama ve yargılama eğilimindedir çünkü sosyal imajlarını koruma çabası önemlidir (Rodriguez Mosquera ve ark., 2008). Ayrıca, namus kültürlerinde utanç durumunda bireylerin bu durumu diğerleri ile paylaştıkları (Rodriguez Mosquera ve ark., 2000) ve utanç ile ilgili paylaşımlara daha olumlu tutumlar sergiledikleri gözlenmiştir (Fischer, Manstead ve Rodriguez Mosquera, 1999).

Türkiye'de hakaret etme, kızgınlık ve utanç konularında çalışma bulunmamaktadır. Namusun bu duygu durumlar veya olası diğer duygular ile ilişkilerini ele alacak çalışmalara ihtiyaç olduğu kesindir. Utanç duygusunun, namus ve namus adına uygulanan şiddet arasındaki ilişkisinin incelenmesi yerinde olacaktır.

“Namus”un Olumsuz Çıktıları: Kadına Uygulanan Şiddet ve Namus Cinayetleri

Biraz önce belirtildiği gibi, namus kültürlerinde namusun hasar gördüğü algılandığında bireyler utanç, kızgınlık ve küçük düşme gibi olumsuz duygular hissedebilir ve bu olumsuz duyguları ve hasarı düzeltmek veya onarmak için farklı davranışlar sergileyebilir. Örneğin, namusu zedeleyeceği düşünülen olumsuz bir davranış aile dışına taşınmamaya ve gizli tutulmaya çalışılabilir. Namusa zarar veriyor olarak değerlendirilen kadın olayın önem derecesine göre sözel olarak uyarılabilir ve azarlanabilir ya da fiziksel olarak cezalandırılabilir. Bu fiziksel ceza dövmeye kadar uzanabilir. Onaylanmayan davranışları nedeniyle kadının aile üyeleri tarafından şiddete uğramasına namus suçları (Kulwiczki, 2002; Kogacioglu, 2004) ve lekelendiğine inanılan namusun ölümle temizlenmesine ise namus cinayetleri denilmektedir. Namus suçlarının ve namus cinayetlerinin namusun olumsuz çıktıları olduğu ve önemli toplumsal sorunlar olarak ele alınması gerektiği ortadadır.

Triandis (1996) namusun kültürel bir semptom olduğunu belirtir. Bu semptom kadına uygulanan şiddete katkı sağlar. Örneğin kadınların cinsel davranışlarının erkeklerin sosyal imajlarına zarar vereceği düşünüldüğünden kadına şiddet yoluyla bu zarar engellenmeye ve onarılmaya çalışılır (Vandello ve Cohen, 2003). Namus suçları ya da namus adına şiddet kavramları kadınların cinsel aktiviteleri sonucunda erkekler tarafından uygulanan şiddeti anlatmak için kullanılmaktadır (Kulwiczki, 2002). Cinsiyet eşitsizliklerinin oldukça belirgin olduğu ülkelerde, kadına yönelik şiddet oldukça yaygındır (Uluslararası Af Örgütü, 2004). Şiddet, erkeklerin kadınları hem sosyal hem de cinsel anlamda kontrol etme ve onların üzerinde baskınlık kurmak amaçlarıyla kullandıkları evrensel bir araçtır (Okyay, 2007).

Namus suçları sözel şiddetten kadını öldürmeye kadar çeşitlilik göstermektedir. Örneğin bazı Müslüman veya Arap ülkelerinde zina sonucu kadınlar kırbaçlanmakta ya da taşlanarak öldürülmektedir. Kadınların hayatlarının, kendi kararlarının, sosyal hak ve cinselliklerinin çoğunlukla sınırlandırıldığı namus ülkelerinde, kadına yönelik şiddet oldukça yaygındır çünkü bu kültürlerde ailenin temsili çok önemli olduğundan bireyler çok dikkatli hareket etmelidir. Türkiye’de de birçok haberde namus adına öldürülen kadınlardan bahsedilmektedir. Örneğin, bir akrabası tarafından tecavüze uğrayan ve hamile kalan Güldünya öldürülmek için İstanbul’a kaça da ailesinin kararıyla peşine düşen ağabeyleri tarafından öldürülmüştür (Güldünya göre göre soldu, 2004). Bir başka örnekte, erkek kardeşinin üst katında oturan boşanmış bir kadın, sık sık telefonda konuştuğundan kardeşinin sevgilisi var diye şüphelenmesiyle kardeşi tarafından öldürülmüştür (ntvmsnbc.com, 2011). Türkiye’de her gün üç kadının, töre, namus veya tahrik

etme gibi gerekçelerle öldürüldüğü haberlere yansımaktadır (ntvmsnbc.com, 2011).

Bu bilgilere göre, Türkiye’de de namus adına kadına şiddet önemli bir sorun teşkil etmektedir. Namus adına kadına uygulanan şiddetin çeşitli sebepleri mevcuttur. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı’nın (2008) töre ve namus cinayetleri raporuna göre, namus cinayetlerinde ön plana çıkan sebepler evlilik dışı ilişki, çok evlilikten kaynaklanan sorunlar, evlilik dışı cinsel ilişkide bulunma, aldatma, tecavüze uğrama, tecavüz sonucu hamile kalma ve erkeğe yönelik sosyo-kültürel baskılardır. Bunun yanı sıra, bir genç kızın ailenin izni olmadan bir erkek ile arkadaşlığı, kocayı bırakıp gitme, evden kaçma, eve geç gelme ve erkeklerle samimiyet gibi durumlar da oldukça ciddi olumsuz kadın davranışları olarak ele alınabilmektedir. Bu tür davranışlar gözlemlendiğinde sözel şiddet, bekaret testi, zorla evlilik, kaçan kadının kendi ailesi tarafından kocaya teslim edilmesi, bakire olmayan gelinin ailesine iade edilmesi, fiziksel şiddet, dövme, kadını intihara zorlama veya öldürme gibi farklı şiddet türlerinden biri uygulanmaktadır (Tezcan, 1999; Uluslararası Af Örgütü, 2004).

Türkiye’de kadına uygulanan şiddetten biri bekaret testidir. Daha önce belirtildiği üzere, Türkiye’de kadınların evlenene kadar cinsel ilişkiye girmemeleri beklenmektedir. Kadının bakire olması namus ile ilintilendirilen en önemli değişkendir. Kadının bakireliği konusunda bir şüphe oluştuğunda bekaret kontrolü yaptırılması cinsiyet temelli şiddetlerin en önemlisidir. Türk Tıp Derneği bekaret kontrolünü kişinin zihinsel ve vücutsal bütünlüğüne yapılan bir aşağılama olarak tanımlamaktadır. Türk Tıp Derneği’nin bu tanımlamasına rağmen aileler birçok nedenle kızlarını bekaret kontrolü için hastanelere götürmektedir (Ayotte, 2000; Parla, 2001). Türkiye’de bekaret kontrolü kadına uygulanan bir şiddet türü olarak halen devam etmektedir (Cindoğlu, 1997; Hayran, 2009; Örnek-Buken ve Şahinoğlu, 2006).

Namusunu korumadığı düşünülen kadına uygulanan en aşırı şiddet türü namus cinayetidir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun raporuna göre, tüm dünyada her yıl 5000’den fazla kadın namus cinayetine kurban gitmektedir (UNFPA, 2000). Türkiye İnsan Hakları Başkanlığı’nın 2007 Töre ve Namus Cinayetleri Raporuna (2008) göre 2003 ve 2007 yılları arasında 1148 kişi namus adına öldürülmüştür. Bu öldürülenlerin yarısına yakını kocaları tarafından öldürülen kadınlardır. Muhtemelen bu sayı tam gerçeği yansıtmamaktadır; kayıtlara geçmeyen birçok cinayetin olduğu tahmin edilmektedir (Sever ve Yurdakul, 2001). Bu tür cinayetler Arjantin, Bangladeş, Suriye, İran, İsrail, Venezuelalı, Mısır (UNCHR, 2002), Pakistan (Patel ve Gadit, 2008) ve Türkiye (örn., Tezcan, 1999) gibi birçok ülkede görülmektedir. Namus cinayetleri birçok ülkede yasal olarak engellenmeye çalışılsa bile halen devam etmektedir.

Namus kurallarına uymayan kadınlar baba, koca, eski koca, ağabey, oğul, dayı veya amca gibi aile üyelerinden biri tarafından öldürülebilmektedir. Erkek akrabaların yanı sıra annesi tarafından öldürülenler olmaktadır. Kadını öldürecek kişi aile meclisi tarafından bile seçilebilmektedir. Bu meclislerde, genellikle hapis cezasında indirim alabilecek olan (İsen, 2001) ve mahkemenin sempatisini kazanabilecek küçük yaşta erkek aile üyesi bu görevi üstlenebilmektedir (Sever ve Yurdakul, 2001). Namus cinayeti ailenin sosyal statüsü (Henry, 2009), sosyo-ekonomik durumu, sosyal yapısı, geleneklere uyma isteği (Bilgili ve Vural, 2011) ve diğerlerinin sosyal baskısı sonucuna göre işlenmektedir (Cihangir, 2012). Örneğin, kimsenin hapse girmemesi gerekirse, namus cinayetleri kazaymış gibi gösterilebilmektedir (Yıldız, 2008) ya da aile karar vererek, kadının kendini öldürmesi için baskı yapabilmektedir (Ergil, 1980; Uluslararası Af Örgütü, 2004). Yıldız'a (2008) göre bu intiharlar bireyin kendi seçimiymiş gibi yansıtılsa da, diğer aile üyelerinin baskısından dolayı cinayet olarak nitelendirilebilir; benzer şekilde bu intiharlar "dolaylı namus cinayetleri" olarak tanımlanabilir (İsen, 2001).

Kadınlar, çeşitli nedenlerden dolayı intihar kararını kendileri de verebilir. Kadın, namusunu kirlettiği düşünüldüğünde uygulanması gereken kuralları bildiğinden başkalarının bunu belirtmesine gerek olmaksızın intihar etmeyi seçebilir (Yıldız, 2008). Bu kararı almalarının diğer bir nedeniyse vahşi bir şekilde cezalandırılmak ya da öldürülmekten korkmalarıdır (Uluslararası Af Örgütü, 1999). Merhametsiz bir muameleyle karşılaşmaktansa, hayatlarını sonlandırmayı seçebilirler. Bunların dışında, bilindiği gibi, namus kültürlerinde yaşayan kadınlar beklenen cinsiyet rollerini yerine getirme eğilimindedir. Kendi ve ailelerinin namusunu korumak için kendileri de ailenin doğrudan baskısı olmadan intihar edebilmektedir. Osterman ve Brown'un (2011) bir araştırmasında namus kültürünün benliğe zarar verici (intihar gibi) davranışları kolaylaştırdığı bulunmuştur. Bu araştırmacılar namus kültürlerindeki bireylerin ailelerine zarar vermek, onların saygınlığına tehdit yaratmamak için baskı hissettiklerini ve intihar girişiminde bulduklarını belirtmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, toplumdaki cinsiyet rollerini yerine getiremeyen kadınlar yüksek düzeyde utanç ve stres hissedebilir. Hem kendi namuslarını hem de ailelerinin namus ve onurunu onarmak için doğrudan zorlama olmasa da kendi benliklerine şiddet uygulayabilmektedirler. Ancak, bu kadınların ölmüş olmaları ailelerinin namusunu temizlemiş olarak değerlendirilirken, kendi namuslarını temizlemiş olarak değerlendirilmez (Sever ve Yurdakul, 2001).

Namus Adına Cinayet İşleyen Kişiler Toplum Tarafından Nasıl Algılanır?

Araştırmalar namus adına şiddet uygulayan hatta

cinayet işleyen kişilerin toplum tarafından onaylandıklarını göstermektedir. Bu tür onaylamaların Türkiye (Bağlı ve Özensel, 2011), Pakistan (Patel ve Gadit, 2008) ve Brezilya (Vandello ve Cohen, 2003) gibi ülkelerde görüldüğü bulunmuştur. Bu gibi ülkelerde namus suçu işleyen kişilerin kendilerinin ve ailelerinin onur ve şerefini koruma çabasıyla bu tür olumsuz bir davranış yaptıkları düşünülmektedir. Birçok toplum bekaret ile ilgili durumlarda kadına şiddet uygulanmasını desteklemektedir (örn., Patel ve Gadit, 2008). Benzeri durumlar Amerika'da bazı alt gruplarda görülmektedir (Vandello ve Cohen, 2003). Vandello ve arkadaşları (2009) Brezilyalı katılımcıların kocasını aldatan kadınlara şiddet uygulanmasına olumlu bakabildiklerini bulmuşlardır. Brezilyalı katılımcıların kadının namus rollerine uymayan davranışlarını bahane göstererek erkeğin şiddet gösterme tepkilerini olumladıkları bulunmuştur.

Türkiye'de Bağlı ve Özensel (2011) namus cinayeti işleyen 190 mahkum ile görüşmüşlerdir. Bu mahkumlara işledikleri cinayet sonucunda diğerlerinden nasıl tepkiler aldıkları sorulmuştur. Mahkumların % 42.1'i ailelerinin bu davranışlarını onayladıklarını belirtmişlerdir. % 74'ü sosyal çevrelerinden çok fazla olumsuz bir tepki almadıklarını söylemişlerdir. Bu bulgularına dayanarak, Bağlı ve Özensel (2011) Türk toplumunda namus cinayetlerinin onaylandığını belirtmektedir. Namus cinayeti işleyen bu kişilerin ailesi ve sosyal çevresi dışında mahkum oldukları hapisanedeki diğer mahkumlar tarafından nasıl algılandıkları da ele alınmıştır. Hapishanedeki diğer mahkumların namus cinayeti işleyenlere saygı duydukları ve onları onayladıkları ve takdir ettikleri görülmüştür. Bağlı ve Özensel'in araştırmasındaki (2011) önemli noktalardan biri de cezaevi personelinin namus mahkumlarına karşı tutumudur. Mahkumlardan biri cezaevlerindeki jandarma ve gardiyanların da namus kavramının önemini farkında olduklarını, hatta kendisinin elini öptüklerini belirtmiştir. Ataerkil algıları ve beklentileri baskın olan cezaevi personelinin bu tutumu, mahkumların haklı bir iş yaptıkları algısını pekiştirmektedir.

Bu bulgular ışığında, Türkiye'de namus suçlarının en azından suçu işleyenlerin aileleri ve sosyal çevreleri tarafından çok da olumsuz algılanmadığı görülmektedir. Bu açıdan namus suçu işleyenlerin sosyal çevresinde olmayan kişilerin namus cinayetlerine bakış açısı ele alınması gereken bir konudur. Ek olarak, araştırmacıların özellikle ailedeki diğer kadınların namus cinayetlerine tepkilerini ele alması yerinde olabilir. Bilindiği gibi namus cinayetlerinde kurban konumunda olan kadınların kendi çekirdek ve geniş ailesindeki kadınlar (anne-si, anneannesi, babaannesi, kayınvalidesi ve görümcesi vb.) tarafından küçümsendiği, mağdur edildiği ve ölümüne karar verildiği durumlarda söz konusu olabilmektedir (örn., "Abilasını tek kurşunla öldürdü-Korkunç namus cinayeti, http://www.youtube.com/watch?v=_

68Do04pY0k). Kadınların kendi cinsiyetinden kurbanı suçlaması ve namus cinayetini işleyen erkeği olumlama-sı var olan namus sistemini desteklediğini ve sürdürülmesinde rol aldığını göstermektedir.

Leyla Pervizat, bir röportajında, namus cinayetlerinde kadının oynadığı rolden bahsetmiştir (Kadına yönelik şiddetin etimolojik anlamı, 2005). Pervizat, namus cinayetlerinde tetiği çekerek aktif rolü erkeğin üstlendiğini ancak arka planda erkeği azmettirici veya destekleyici olarak kayıvalide ve görümce gibi kadın akrabaların da bu cinayetin işlenmesinde yer aldığını vurgulamıştır. Erkeğin cinayet işlemek istemediği durumlarda, kadınların erkeğin “erkekliğini” sorgulayarak cinayeti azmettirdiklerini belirtmiştir. Pervizat’ı doğrular nitelikte, Türkiye’den bir başka örnekte, iki yıl önce evlenmek için evden kaçan kızını ve damadını barışmak için evine çağırın anne hem kızını hem de damadını öldürmüştür (İşte katliam yapan kaynana, 2013). Anne, bu cinayeti kızının evden kaçıp namusunu kirlettiği için işlediğini belirtmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, kadınlar namuslarını hayatlarının her döneminde korumak zorundadırlar. Bunun yanı sıra, yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere erkekler gibi kadınlar da ailelerindeki diğer kadınların namuslarından sorumludurlar (kızları, gelinleri ve torunları gibi). Kendi namuslarını ve ailelerindeki erkeklerin namusunu güvenceye almak adına ailedeki kadınların namusu kirletebileceğini düşündükleri davranışlara sert yaklaşabilirler. Herhangi bir tehdit algıladıklarında bu tehdidi ortadan kaldırma sorumluluğu hissedebilirler.

Kadınların kendi cinsiyetinden olana karşı sözel ve ya fiziksel şiddet uygulamayı ve şiddet uygulan erkeği desteklemesi Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 2001) ve Sistemi Meşrulaştırma (Bakınız Jost, Banaji, ve Nosek, 2004) Kuramları ile açıklanabilir. Daha önce cinsiyetçiliğin ele alındığı bölümde belirtildiği gibi, cinsiyetçilik üzerine yapılan araştırmalarda, cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda kadınların düşmanca cinsiyetçiliği reddederken korumacı cinsiyetçiliği daha fazla benimsedikleri görülmektedir (Glick ve ark. 2000). Kadınlar, korumacı cinsiyetçiliği benimseyerek yani korunması gereken zayıf varlıklar olduklarına inanarak kendilerine yönelik düşmanca davranışların olumsuz etkilerinden kaçınıp kendilerini korurlar. Dolayısıyla, mevcut sistemin değişmeden devam etmesini sağlarlar.

Bu eğilimi destekler nitelikte, Sistemi Meşrulaştırma Kuramı da, dezavantajlı grup üyelerinin avantajlı grup üyelerine göre, adil olmayan ve hoşlanmadıkları gerçeklere uyum sağlamak için mevcut sistemi daha fazla destekleyip meşrulaştırarak, eşitsizliğin doğal olduğunu düşündüklerini savunur (Jost ve ark., 2004). Bu sayede, hem avantajlı grup hem de dezavantajlı grubun üyeleri kaygı, belirsizlik, suçluluk ve huzursuzluk duyguların-

dan uzak kalmış olurlar (Jost ve Hunyady, 2002). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları daha zayıf, bağımlı ve uyumlu aynı zamanda sıcak ve şefkatli; erkekleriye üstün, cesur ve koruyucu olarak tanımlandığı toplumlarda, kadınların kendilerine biçilen rolleri yaşamaları kendilerini değerli ve güvende hissetmelerini sağlar. Namus için öngörülen davranışları yerine getirip, diğer kadınların da bu davranışları yapmaları için çaba göstermek kadınlardaki kaygı ve huzursuzluk duygusunu azaltıp, daha güvenli bir hayatı yaşamalarını sağlarken, erkeklerin de bu tür kuralları uygulamalarında haklı olduğunu gösterir. Namusla ilgili olarak Türkiye’de Işık (2007) tarafından yapılan tez çalışmasında, kadın katilimcilerde sistemi meşrulaştırma düzeyinin namusa ilişkin tutumları ve namus adına kadına uygulanan şiddete ilişkin tutumları anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur (Bahsedilen Namus ve Namus adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlar Ölçekleri için Işık ve Sakallı-Uğurlu, 2009’a bakınız). Bu bulgu kadınların toplumdaki namus sistemini meşrulaştırma eğiliminde olmalarını destekler niteliktedir.

Kadınların namus konusunda yaşadıkları ayrımcılıkları ve olumsuz koşulları meşrulaştırması konusunun öğrenci olmayan örneklerde çalışılmasında fayda vardır. Namus cinayetlerine kurban vermiş ailelerde, farklı konumlarda olan kadınların (anne, kayıvalide, anneanne, babaanne, görümce ve kız kardeş) namusa ilişkin tutumlarının ve namusuna leke sürdüğü düşünülen kadınlara ve namusu temizlediği düşünülen erkeklere ilişkin görüşlerinin ampirik olarak incelenmesi yerinde olacaktır. Bu tür tutum ve davranışların sosyal psikolojik değişkenlerle ilişkilerinin araştırılması namus ile ilgili sorunların anlaşılmasına ve çözümüne katkı sağlayacaktır.

Namus Cinayeti İşleyen Kişi Neler Hisseder?

Daha önce belirtildiği gibi, namus kültürlerinde erkekler kendi namuslarının yanı sıra ailedeki kadınların namusundan sorumlu tutulmaktadır. Dışarıdan namusa gelen herhangi bir tehdit durumunda erkek gerekli tepkiyi vermekle yükümlü algılanmaktadır. Aynı şekilde, aile içinde namus ile ilgili davranışlarda dikkatsiz davranan kadınlarla da erkekler ilgilenmek durumundadır. Namuslarına bir zarar geldiği algılandığında toplumsal öğretiler sonucunda bir düzenleme yapılması ve gerekli görülen davranışın yapılması erkeklerin omuzlarında olan bir yükür. Bu durum erkeklerde ikilem yaratabilmektedir. Namusuna geldiği düşünülen zararı onarmak durumunda olan erkek saldırgan davranışlarla tepki vermesi gerektiğinde stres yaşayabilir. Daha önce ele alınan Eisler ve arkadaşlarının (1988) belirttiği erkeksilik cinsiyet rollerinde stres değişkenine benzer şekilde (s. 13) depresyon, eziklik, anksiyete, korku, utanç ve kızgınlık gibi olumsuz duygular içine girebilir. Kirlendiği

öne sürülen namusunu temizlemezse toplumun ona atfedeceği olumsuzluklarla uğraşmak durumunda kalabilir. Kısacası, namus kültürlerinde erkeklerin namusla ilgili başarısızlıklarında psikolojik stres yaşaması mümkündür (Osterman ve Brown, 2011). Yaşanan bu stres namusa zarar veren kadına yöneltilebilir. Aile üyelerinin, sosyal çevrenin, erkekliliğin, ataerkilliğin ve hegemonik erkeksiliğin erkek üzerindeki baskısı ile şiddet uygulaması söz konusu olabilir (Cohen ve Vandello, 2001; Nisbett ve Cohen, 1996).

Bu açıklamalara dayanarak, namusu kirlenen erkek aile üyeleri namusları onarılabildikçe kadar yoğun bir stres hissedebilir ancak namus onarıldığında bu stresin düzeyi azalabilir. Bu önermeyi desteklercesine Bağlı ve Özensel (2011) namus cinayeti işleyip hapisaneye giren kişilerin depresyon, anksiyete, paranoya ve obsesif-kompulsif psikolojik sorunları olmadığını göstermişlerdir. Mahkumların % 47.9'u işledikleri cinayet için pişmanlık duymamaktadır. % 41.1'i aynı durumda kalsalar yine cinayet işleyeceklerini belirtmektedir. % 4.2'i hapse girmemek adına namuslarına leke süren kadını intihara zorlayacaklarını belirtmişlerdir. Sadece % 37.9'u aynı durumda kalsalar bu suç işlemeyeceklerini rapor etmişlerdir. Bu bulgular namus adına cinayet işleyenlerin kendi davranışlarını meşrulaştırdıklarını ve doğru davranışı yaptıklarına inandıklarını ve bu değerlerinin çok kuvvetli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, namusa leke sürdüğüne inandıkları kadını suçladıkları ve affetmedikleri görülmektedir. Bu açıdan araştırmacıların namus ile ilgili yüklemeleri, meşrulaştırma işlemini ve affetme konularını ele almaları gerekli görülmektedir.

Genel Sonuç ve Öneriler

Bu makalenin amacı namus kültürlerinde, özellikle kadın üzerinden tanımlanan namus kavramına odaklanarak, namus, namus adına işlenen şiddet ve namus cinayetleri hakkında sosyal psikolojik bir açıklama getirmektir. Bu makalede namusla ilişkili olduğu belirtilen ataerkillik, cinsiyetçilik, erkeksilik, dindarlık, sosyo-ekonomik düzey, benlik değerini koruma, hakaret etme ve utanç gibi sosyal psikolojik değişkenler hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca, namus kavramı sonucu oluşan şiddet ve namus cinayetlerine değinilmektedir. Buna ek olarak, namus cinayeti işleyen kişilerin toplum tarafından nasıl algılandığı ve namus cinayeti işleyenlerin ne tür bir duygu durumunda buldukları ile ilgili araştırma sonuçları paylaşılmaktadır.

Yapılan yayın taramasında görüldüğü üzere, namus, genel anlamda, her toplumda kadın ve erkekler için iyi ahlaklılık, bütünlük, doğruluk, dürüstlük ve olumlu davranışlar olarak ele alınsa bile (örn., Nisbett ve Cohen, 1996; Vandello ve Cohen, 2003), namus kültürlerinde bu anlam itaatkar, utanan ve iffetine düşkün kadınlıkla ve

kadının her hareketini kontrol etme çabasında olan erkeksi bir güçle birleşerek farklı bir şekle bürünmektedir. Bu açıdan da diğer kültürlerle farklılıklar oluşmaktadır. Yayın taramasından anlaşıldığı üzere, namus kültürü diğerlerinin görüşlerine verilen önem (Nisbett ve Cohen, 1996; Rodriguez Mosquera ve ark., 2000), kadının hareketlerine getirilen sınırlamalar, kontrol ve kadınların toplumsal namus kurallarına uymaması durumunda oluşan utanç (Baker ve ark., 1999) ve yıpranan namusun geri kazanılması ve onarılması (Leung ve Cohen, 2011) için kadına uygulanan şiddet ile ilişkilidir. Bu ilişkilerin doğrudan neden-sonuç olarak ele alınması güç olsa bile hangi sosyal psikolojik değişkenlerin namus ve namus adına işlenen şiddet ile ilişkili olduğu derinlemesine araştırılmalıdır.

Bu açılardan bakıldığında namusu genel olarak kadınların özgürlüğünü hem aile hem de toplum içinde sınırlandıran, kadınları erkek kontrolüne bırakan yıkıcı bir kavram olarak ele alan araştırmacılar mevcuttur (örn., Kardam, 2007). Bazı araştırmacılar namusun bu derecede önemli olduğu toplumlarda namus cinayetlerinin sorun olarak algılanmamasının ve kadının vücudunun/hayatının erkek kontrolünde bir mal olarak algılanmasının (Sever ve Yurdakul, 2001) nedeni olarak erkeklere tanınan sınırsız özgürlük ve namus cinayetlerinin bir şekilde meşrulaştırılmasını sunmaktadırlar (Kardam, 2007).

Bu makalede ele alındığı gibi namus kavramı ile ilişkili birçok sosyal psikolojik değişken (ataerkillik, cinsiyetçilik, erkeksilik, dindarlık, benlik değeri, utanç ve suçluluk gibi duygular) bulunmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi cinsiyetçilik ve cinsiyetçiliğin temelinde yatan ataerkillik kadının baskılanması, zayıf gösterilmesi fikriyle ilişkiliyken, erkeklere güç, statü ve kadınlar hakkında kararlar alma hakkını sağlamaktadır. Erkeklere verilen bu özgürlüklerin namus kavramını ve kadın cinselliğine verilen önemi pekiştirebileceği görülmektedir. Ayrıca, kadın ve erkeklerin nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen, kültürel normlarca belirlenen erkeksilik ve kadınsılık kavramlarının namusu ve namus adına kadına uygulanan şiddeti meşrulaştırmada rol oynayabileceğini belirten araştırmalar da mevcuttur. Kadını kadın, toplum normlarına uyararak bu normların kendine biçtiği sorumlulukları yerine getirmeliyken, erkeksi erkek ailesindeki kadınları korumalı, sert olmalı ve eğer ailedeki kadınların namuslarına leke getirdiğini düşünürse gerekirse şiddet kullanarak onları cezalandırmalıdır. Kadınlarsa, bu cezalara razı olup ses çıkarmamalıdır.

Namus üzerinde etkisi incelenen diğer değişkenlerden biri de dindarlıktır. Namus cinayetlerinin çoğunlukla Müslüman ülkelerde görülüyor olması araştırmacılar, sadece İslam dininin namus algısını pekiştiriyor olabileceğini önce sürmelerine neden olmuştur. Ancak diğer araştırmacıların üç ana dindeki dini öğretilerin namus ve namussuzluk gibi kavramları belirginleştirdiğini ve

desteklediğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca, kültürel dünya görüşlerini dinle destekleyen bireyler namusu daha fazla destekleme eğilimi gösterebilirler. Din, cinsiyetçilik ve ataerkilliğin bir araya gelmesi, bireylerin kadın bedenini ve cinselliğini daha fazla kontrol etme isteğini tetikleyebilir. Kadının namusuna önem verilmesinin altında yatabilecek olası nedenlerden biri de namusun “sözde” kirletilmesinin bireylerde utanca ve kızgınlığa neden olması, bireyin ve ailenin sosyal imajının zedelenmesidir. Kaybedilen imajın düzeltilmesi, kızgınlık ve utancın giderilmesi için namusa leke getirdiği düşünülen kadınların cezalandırılması uygun görülmektedir. Ancak bu sayede toplum gözünde kaybedilen imaj yeniden kazanılabılır.

Bu değişkenlerin namus üzerindeki etkileri göz önüne alınarak uygulamacıların namus bağlantılı sorunların çözümüne yönelik fikirler üretmeleri söz konusu olabilir. Bu makalede sunulan değişkenlerin etkileşimleri ele alınarak namus kavramının yarattığı olumsuz çıktıların daha detaylı sorgulanması sağlanabilir. Bunun yanı sıra literatürde ele alınmayan diğer değişkenlerle ilintili araştırmaların yapılması namus kültürüne açıklık getirebilir. Örneğin, sosyo-ekonomik düzey ile yakından ilişkili olan eğitimsizliğin namusa yönelik tutum ve algıları etkileyebileceği daha önce de bazı araştırmacılar tarafından belirtilmiştir (örn., Kardam, 2007), ancak bu konuda ampirik çalışmalar pek de mevcut değildir. Kişisel gözlemler ve bazı araştırmalar (örn., Bağlı ve Özensel, 2011) eğitimin ele alınması gereken önemli bir değişken olduğunu gözler önüne sermektedir. Bağlı ve Özensel’in (2011) namus cinayetinden hüküm giymiş mahkumlarla görüştükları araştırmalarında, araştırmaya katılan 190 mahkumun çoğunun ilk ve ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Aynı çalışmadaki mahkumların ebeveynlerinin eğitim durumlarının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, eğitim düzeyinin aile içi şiddet ile (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 2000; Sakallı-Uğurlu ve Ulu, 2003) ve töre ve namus cinayetleri ile (Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, 2008) ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu nedenlerle, eğitimsizliğin anne ve babaların değerlerini ve bu değerlerini çocuklarına aktarımını etkilediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu konularda araştırmalar yapmak ve toplumun eğitim seviyesini yükselterek namus cinayetlerinin azaltılması-na çalışmak mümkün olabilir.

Namustan kaynaklanan şiddeti ve cinayetleri engellemenin bir yolu bu tür suçların cezai yaptırımlarını arttırmak olabilir. Kanunlar aracılığıyla namus cinayeti işleyenlerin haklı görülmesi ve cezada indirimle gidilmesi bu cinayetleri meşru kılmaktadır. Yakın geçmişe kadar Türkiye’de uygulanan bazı yasalar değiştirilerek, namus cinayetleri de “nitelikli suç” kapsamına alınmıştır (Göztepe, 2005). Ancak, Bağlı ve Özensel (2011) araştırmasındaki namus cinayeti işleyen mahkumlarla görüşme-

lere göre, bu mahkumlar için en önemli değer “namusu korumaktır.” Bu değer mahkumların diğer değerleriyle (örn., “temel hak ve özgürlüklerin korunmasını savunmak” s. 121) çelişmektedir. Bu bulgu, namus kavramının mahkumlar için çok ayrı bir anlam ifade ettiğini ve diğer tüm değerlerin daha üstünde olduğunu göstermektedir. Nitekim, mahkumlardan bazıları namusun insanlığın temelini ve yaşam sebebini oluşturduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, cezai yaptırımların ağır olmasının suçun işlenmesini engellemeyeceği açıktır. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı’nın (2008) Töre ve Namus Cinayetleri Raporu da ceza arttırmanın caydırıcı etkisi olmadığını belirtmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu bireyler cezadan kaçabilmek için kadınları intihara zorlamak ya da cinayete intihar süsü vermek gibi yöntemlere başvurmaktadır. Ayrıca Bağlı ve Özensel’in çalışmasında, görüşülen mahkumlardan bazıları devletin namus politikasını beğenmediklerini ve devletin namusunu lekeleyen kadını koruyup namusunu temizleyen erkeği cezalandırmasıyla devletin kendi eliyle halkı namus-suzlaştırdığını iddia etmişlerdir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, ceza yaptırımların tek başına etkili olamayacağı görülmektedir. Bu bulgular değerlendirildiğinde, bireylerin namusu içselleştirilmiş bir değer olarak gördükleri ortadadır.

Bu değerın değiştirilmeden toplumsal bir değişim sağlanması mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan bazı bireyler için çok önemli olan “namus” değerinin kaynağı hakkında daha detaylı çalışmalar yapılması ve eğitim yoluyla bu değeri oluşturan değişkenlerde değişim sağlanması gerekli olabilir. Örneğin, bireylerin namusun cinsellikle ilişkisine odaklanması yerine bireye saygı, kadın-erkek eşitliği ve genel olarak dürüstlük, doğruluk, onur ve saygı olgularına odaklanması sağlanmaya çalışılabilir. Namus ve namus cinayetleri konusunda toplum ve ilgili devlet kuruluş çalışanları ve özellikle hakimler eğitime alınabilir (örn., Korteweg ve Yurdakul, 2009). Bilindiği üzere toplumsal bir değişimin gerçekleşmesi çok zor ve yıllarca sürebilecek bir süreçtir. Ancak, kadına ilişkin tutumların değiştirilmeye çalışılması, namus suçları ve cinayetleri konusunda devlet ve dini otoritelerin güçlerini kullanması yerinde olabilir (Önal, 2008). Kanımızca, araştırmacıların bu noktadaki rolü, “namus” değerinin beslendiği kaynakları gözler önüne sererek, önleyici çabaların üretilmesini sağlamak ve devlet politikalarında değişime gidilmesini desteklemek olabilir.

Kaynaklar

- Allport, G. W. ve Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432-443.
- Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi (2008). İnsanlığın namus lekesi: Töre cinayetleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 17-19.

- Anwar, E. (2006). *Gender and self in Islam*. Oxon: Routledge.
- Arın, C. (2001). Femicide in the name of honor in Turkey. *Violence Against Women*, 7(7), 821-825.
- Ayotte, B. L. (2000). State control of female virginity in Turkey: The role of physicians. *Journal of Ambulatory Care Management*, 23, 89-91.
- Bağlı, M. ve Özensel, E. (2011). *Türkiye'de töre ve namus cinayetleri: Töre ve namus cinayeti işleyen kişiler üzerine sosyolojik bir araştırma*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Baker, N. V., Gregware, P. R. ve Cassidy, M. A. (1999). Family killing fields. *Violence Against Women*, 5, 164-184.
- Baron, L. ve Starus, M. A. (1987). Four theories of rape: A macrosociological analysis. *Social problems*, 34, 467-489.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (2000). *Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları (Aralık 1993-Aralık 1994) (2. baskı)*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (2008). *2007 töre ve namus cinayetleri raporu*. <http://www.ihb.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=17>.
- Best, D. L. (2001). Gender concepts: Convergence in cross-cultural research and methodologies. *Cross-Cultural Research*, 35, 23-43.
- Beyer, L. (1999, 18 Ocak). The price of honor. *Time*, 55.
- Bilgili, N. ve Vural, G. (2011). Kadına yönelik şiddetin en ağır biçimi: Namus cinayetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), 66-72.
- Bir kadın cinayeti daha... Bu kez katil; kardeşi... (18 Mayıs 2011). 31 Ocak 2013, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25214379>.
- Can, M. ve Edirne, T. (2011). Beliefs and attitudes of final-year nursing students on honor crimes: A cross-sectional study. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18, 736-743.
- Cihangir, S. (2012). Gender specific honor codes and cultural change. *Group Processes and Intergroup Relations*, 1-15.
- Cindoğlu, D. (1997). Virginity tests and artificial virginity in modern Turkish Medicine. *Women's Studies International Forum*, 20, 253-261.
- Cindoğlu, D. (2003). Modern Türk Tıbbında bekaret testleri ve suni bekaret. P. İlkkaracan, (Ed), *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik içinde* (115-132). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cohen, D. ve Nisbett, R. E. (1994). Self-protection and the culture of honor: Explaining Southern violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 551-567.
- Cohen, D. ve Nisbett, R. E. (1997). Field experiments examining the culture of honor: The role of institutions in perpetuating norms about violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(11), 1188-1199.
- Cohen, D., Nisbett, R. E., Bowdle, B. F. ve Schwarz, N. (1996). Insult, aggression, and the southern culture of honor: An "experimental ethnography". *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 945-960.
- Cohen, D. ve Vandello, J. A. (2001). Honor and "faking" honorability. R. Nesse, (Ed.), *Evolution and the capacity for commitment içinde* (163-185). New York: Russell Sage.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities (2. baskı)*. Berkeley: University of California Press.
- Doğan, R. (2011). Is honor killing a Muslim phenomenon?: Textual interpretations and cultural representations. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 31, 423-440.
- Eisler, R. M. ve Skidmore, J. R. (1987). Masculine gender role stress: Scale development and component factors in the appraisal of stressful situations. *Behavior Modifications*, 11, 123-136.
- Eisler, R. M., Skidmore, J. R. ve Ward, C. H. (1988). Masculine gender-role stress: Predictor of anger, anxiety, and health-risk behavior. *Journal of Personality Assessment*, 52, 133-141.
- Ergil, D. (1980). *Türkiye'de terör ve şiddet*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Fischer, A. H., Manstead, A. S. R. ve Rodriguez-Mosquera, P. M. (1999). The role of honor-related vs. individualistic values in conceptualizing pride, shame, and anger: Spanish and Dutch cultural prototypes. *Cognition and Emotion*, 13, 149-179.
- Frijda, N. H. ve Mesquita, B. (1994). The social roles and functions of emotions. S. Kitayama ve M. R. Markus, (Ed.), *Emotion and culture: Empirical studies of mutual influence içinde* (51-88). Washington, DC: American Psychological Association.
- Gallagher, K. E. ve Parott, D. J. (2011). What accounts for men's hostile attitudes toward women? The influence of hegemonic male role norms and masculine gender role stress. *Violence Against Women*, 17, 568-583.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109-118.
- Glick, P., Fiske, S., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B. ve diğer (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 763-775.
- Göztepe, E. (2005). "Namus cinayetlerinin" hukuki boyutu: Yeni Türk Ceza Kanunu'nun bir değerlendirmesi. *TBB Dergisi*, 59, 29-48.
- Güldünya göre göre soldu (1 Mart 2004). 20 Ocak 2013, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=108064>.
- Gürsoy, E. ve Vural, G. (2003). Nurses and midwives' views on approaches to the hymen examination. *Nursing Ethics*, 10(5), 485-496.
- Haj-Yahia, M. (2002). Beliefs of Jordanian women about wife beating. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 282-291.
- Hasan, M. (2003). The politics of honor: Patriarchy, the state and the murder of women in the name of family honor. N. Hannah, (Ed.), *Israeli family and community: Women's time içinde* (1-36). London: Valentine Mitchell.
- Hayran, R. (2009). Töre ve şiddet. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(2), 42-43.
- Henry, P. J. (2009). Low-status compensation: A theory for understanding the role status in cultures of honor. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 451-466.
- Her gün 3 kadın 'namus' cinayeti kurbanı (8 Mart 2011). 31 Ocak 2013, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25190172>.
- Ho, D. Y. F. (1976). On the concept of face. *American Journal of Sociology*, 81, 867-890.
- Ijzerman, H., van Dijk, W. W. ve Gallucci, M. (2007). A bumpy train ride: A field experiment on insult, honor, and emotional reactions. *Emotion*, 7, 869-875.
- Işık, R. (2008). The predictors of understanding of honor and attitudes toward honor related violence: Ambivalent sexism and system justification. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara-Türkiye.
- Işık, R. ve Sakallı-Uğurlu, N. (2009). Namusa ve namus adına kadına uygulanan şiddete ilişkin tutumlar ölçeğinin öğrenci örneklemeyle geliştirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12, 1-9.
- İnce, O., Yaralı, A. ve Özsel, D. (2009). Customary killings in Turkey and Turkish Modernization. *Middle Eastern Studies*, 45, 537-551.

- İsen, G. (2001). Namus cinayetleri: Hukuki bir olgunun sosyal boyutu. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 129-142.
- İşte katliam yapan kaynana (12 Şubat 2013). 18 Nisan 2013, <http://www.habervitrini.com/haber/iste-katliam-yapan-kaynana-667140/>.
- Johnson, L. L. ve Lipsett-Rivera, S. (1998). *The faces of honor: Sex, shame, and violence in colonial Latin America*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. ve Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political Psychology*, 25, 881-919.
- Jost, J. T. ve Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology*, 13, 113-153.
- Kadına yönelik şiddetin etimolojik anlamı (26 Ekim 2005). 18 Nisan 2013, http://eski.bianet.org/2005/10/01_k/69584.htm.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & Society*, 2, 274-290.
- Kardam, F. (2007). *Türkiye'deki namus cinayetlerinin dinamikleri. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu*. 15 Aralık 2012, <http://www.undp.org.tr/TRaboutUsDocuments/Namus-Cinayetleri.pdf>.
- Kim, Y. ve Cohen, D. (2010). Information, perspective, and judgments about the self in face and dignity cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 537-550.
- Kim, Y., Cohen, D. ve Au, W. (2010). The jury and abjuration of my peers: The self in face and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 904-916.
- Koçtürk, T. (1992). *A matter of honor: Experience of Turkish women immigrants*. London: Atlantic Highlands.
- Kogacioglu, D. (2004). The tradition effect: Framing honor crimes in Turkey. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 15, 119-151.
- Korteweg, A. ve Yurdakul, G. (2009). Islam, gender, and immigrant integration: Boundary drawing in discourses on honour killing in the Netherlands and Germany. *Ethnic and Racial Studies*, 32, 218-238.
- Korteweg, A. ve Yurdakul, G. (2010). *A critical analysis of media and policy debates in Western Europe and North America*. United Nations Research Institute for Social Development, UNRISD Programme papers on Gender and Development.
- Kulwicki, A. D. (2002). The practice of honor crimes: A glimpse of domestic violence in the Arab world. *Issues in Mental Health Nursing*, 23, 77-87.
- Kur'an-ı Kerim Portalı, Diyanet İşleri Başkanlığı (2012). 16 Nisan 2013, <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:34>.
- Leung, A. K. ve Cohen, D. (2011). Within- and between-culture variation: Individual differences and the cultural logic of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 507-526.
- Malamuth, N. M., Linz, D., Heavey, C. L., Barnes, G. ve Acker, M. (1995). Using the confluence model of sexual aggression to predict men's conflict with women: A 10-year follow-up study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 353-369.
- Meetoo, V. ve Mirza, H. S. (2007). There is nothing 'honourable' about honour killings: Gender, violence and the limits of multiculturalism. *Women's Studies International Forum*, 30, 187-200.
- Mojab, S. (2004). The patriarchy of "honour" and the universality of "killing": From early warning signs of feminist pedagogy. S. Mojab ve N. Abdo-Zubi, (Ed.), *Violence in the name of honour: Theoretical and political challenges* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mojab, S. ve Abdo-Zubi, N. (2004). *Violence in the name of honour: Theoretical and political challenges*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Moxnes, H. (1993). Honor and shame. *Biblical Theology Bulletin*, 23, 167-176.
- Murnen, S. K., Wright, C. ve Kaluzny, G. (2002). If "boys will be boys," then girls will be victims? A meta analytic review of the research that relates masculine ideology to sexual aggression. *Sex Roles*, 46, 359-375.
- Nisbett, R. E. ve Cohen, D. (1996). *Culture of honor: The psychology of violence in the South*. Boulder, CO: Westview Press.
- Okyay, G. (2007). Women victimization: In the case of family honor in Turkey. *Yayılanmamış yüksek lisans tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara-Türkiye.
- Ortner, S. B. (1978). The virgin and the state. *Feminist Studies*, 4, 19-35.
- Osterman, L. L. ve Brown, R. P. (2011). Culture of honor and violence against the self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 1611-1623.
- Önal, A. (2008). *Honour killing: Stories of men who killed*. London: Saqi Books.
- Örnek Buken, N. ve Şahinoğlu, S. (2006). Violence against women in Turkey and the role of physicians. *Nursing Ethics*, 13, 187-205.
- Parla, A. (2001). The honor of the state: Virginity examinations in Turkey. *Feminist Studies*, 27, 65-87.
- Patel, S. ve Gadit, M. (2008). Karo-Kari: A form of honour killing in Pakistan. *Transcultural Psychiatry*, 45, 683-694.
- Peristiany, J. G. (Ed.). (1965). *Honour and shame: The values of Mediterranean society*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- Pitt-Rivers, J. (1974). Honour and social status. J. G. Peristiany, (Ed.), *Honour and shame: The values of the Mediterranean society* içinde. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Rai, T. S. ve Fiske, A. P. (2011). Moral psychology is relationship regulation: Moral motives for unity, hierarchy, equality, and proportionality. *Psychological Review*, 118, 57-75.
- Rodriguez Mosquera, P. M., Fischer, A. H., Manstead, A. S. R. ve Zaalberg, R. (2008). Attack, disapproval, or withdrawal? The role of honour in anger and shame responses to being insulted. *Cognition & Emotion*, 22, 1471-1498.
- Rodriguez Mosquera, P. M., Manstead, A. S. R. ve Fischer, A. H. (2000). The role of honor related values in the elicitation, experience and communication of pride, shame and anger: Spain and the Netherlands compared. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 833-844.
- Rodriguez Mosquera, P. M., Manstead, A. S. R. ve Fischer, A. H. (2002). The role of honour concerns in emotional reactions to offences. *Cognition and Emotions*, 16, 143-163.
- Rodriguez-Mosquera, P. M., Üskül, A. K. ve Cross, S. E. (2011). The centrality of social image in social psychology. *European Journal of Social Psychology*, 41, 403-410.
- Sakallı, N. (2001). Beliefs about wife beating among Turkish college students: The effects of patriarchy, sexism, and sex difference. *Sex Roles*, 44(9/10), 599-611.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17, 47-58.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2008). Erkeklerle yönelik çelişik tutumlar ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*,

- 11(21), 1-11.
- Sakallı-Uğurlu, N., Akbaş, G. ve Metin-Orta, İ. (hazırlanıyor). *The mediational effect of ambivalent sexism on the relations between religious orientations and attitudes toward honor in Turkey.*
- Sakallı-Uğurlu, N. ve Glick, P. (2003). Ambivalent sexism and attitudes toward women who engage in premarital sex in Turkey. *The Journal of Sex Research, 40*(3), 296-302.
- Sakallı-Uğurlu, N. ve Ulu, S. (2003). Evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, yaş, eğitim ve gelir düzeyinin etkileri. *Türk Psikoloji Yazıları, 6*(11), 53-63.
- Sever, A. ve Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in Turkey. *Violence against Women, 7*, 964-998.
- Smith T. ve Kimmel M. (2005). The hidden discourse of masculinity in gender discrimination law. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 30*(31), 1827-1849.
- Tangney, J. P. (1992). Situational determinants of shame and guilt in young adulthood. *Personality and Social Psychology Bulletin, 18*, 199-206.
- Taşdemir, N. ve Sakallı-Uğurlu, N. (2010). The relationship between religiosity, and ambivalent sexism among Turkish students. *Sex Roles, 62*(7-8), 420-426.
- Tezcan, M. (1999). Ülkemizde aile içi töre ya da namus cinayetleri. *T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü* içinde (21-27). Ankara: T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Thompson, E. H. ve Pleck, J. H. (1986). The structure of male role norms. *American Behavioral Scientist, 29*, 531-543.
- Triandis, H. C. (1996). The psychological measurement of cultural syndromes. *American Psychologist, 51*, 407-415.
- Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Sözlük. 5 Ocak 2013, <http://www.tdk.gov.tr/>.
- Türkiye İnsan Hakları Başkanlığı 2007 Namus Cinayetleri Raporu (2008). <http://www.ihb.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=17> (11 Kasım 2011 tarihinde indirilmiştir).
- Uluslararası Af Örgütü (1999). *Pakistan: Honor killings of girls and women.* 15 Ocak 2013, <http://www.amnesty.org/en/library/info/ASA33/018/1999>.
- Uluslararası Af Örgütü (2004). *Turkey: Women confronting family violence.* 15 Ocak 2013, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR44/013/2004>.
- UNCHR (United Nations Commissions on Human Rights) (2002). *Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour.* 57th session of the United Nations Commission on Human Rights, United Nations, yayın no 0246790.
- UNFPA (United Nations Population Fund) (2000). *The state of world population.* 17 Nisan 2013, http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2000/swp2_000_eng.pdf.
- Üskül, A. K., Cross, S. E., Sunbay, Z., Gercek-Swing, B. ve Ataca, B. (2012). Honor bound: The cultural construction of honor in Turkey and the Northern United States. *Journal of Cross Cultural Psychology, 43*, 1131-1151.
- Vandello, J. A. ve Cohen, D. (2003). Male honor and female fidelity: Implicit cultural scripts that perpetuate domestic violence. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*, 997-1010.
- Vandello, J. A., Cohen, D., Grandon, R. ve Franiuk, R. (2009). Stand by your man: Indirect prescriptions for honorable violence and feminine loyalty in Canada, Chile, and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 40*, 81-104.
- Vandello, J. A., Cohen, D. ve Ransom, S. (2008). U. S. Southern and Northern differences in perceptions of norms about aggression: Mechanisms for the perpetuation of a culture of honor. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 39*, 162-177.
- Yıldız, M. C. (2008). Türkiye’de töre baskısına bağlı intiharlar ve töre cinayetleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(16), 209-231.
- Zeynepoğlu, S., Kısa, S. ve Yılmaz, D. (2013). Turkish nursing students’ knowledge and perceptions regarding virginity. *Nurse Education Today, 33*, 110-115.

Summary

“Honor” and “Honor Violence against Women” in Honor Cultures: Social Psychological Explanations

Nuray Sakallı Uğurlu
Middle East Technical University

Gülçin Akbaş
Başkent University

The construct of honor is defined as good moral character, integrity, virtuous behavior and altruism for both males and females in almost all cultures. The behaviors bring status, power, strength, and a good reputation to the person (Nisbett & Cohen, 1996; Vandello & Cohen, 2003). The purpose of the present study is to understand honor, primarily relevant to women, and honor violence against women (honor killing) in the cultures of honor. In the paper, first of all, the meaning of honor is covered. Then, social psychological variables associated with honor are reviewed. Later, honor violence and crimes are explained. Finally, information about how people perceive honor killers and how honor killers feel under pressure of honor are presented.

The Meaning of Honor in Honor Cultures

In this paper, honor is conceptualized as connected to improper sexuality, and women’s unwanted behavior, and moral, and social standing of women and of their family as similar to the explanation of Vandello and Cohen (2003). In the cultures of honor such as Greece, Cyprus, Italy, Spain (Peristiany, 1965), Turkey (Tezcan, 1999) Middle East and Arab cultures (Kulwicki, 2002), Latin and South American cultures (Johnson & Lipsett-Rivera, 1998), honor is defined as positive moral-social standing and pride related to one’s own perception of worth and other people’s respect. Honor is not only relevant to one’s own standing and pride but also relevant to his or her family’s standing in the society. There is a great concern for a man’s reputation based on his ability and strength to protect his family and possessions. Honor cultures foster traditional gender roles, and require men to be tough, precedent, and sensitive to insults/threats to their family reputation and women to be modest (shyness, self-restraint, and shame), obedient, and avoidant of sexual behaviors (women’s virginity, sexual purity, sexual immodesty, and adultery) (Vandello & Cohen, 2003). If women break the rules, they stain the honor of the family. The norms lead both males and females in

honor cultures to control women’s social and sexual behaviors in their family to serve as a mechanism of social control (Baker et al., 1999), and to preserve the family honor (Ortner, 1978).

Turkey is a culture of honor and the most important norm of honor is avoidance of sexual behaviors, especially maintaining sexual purity. Not only women are responsible to protect their sexual purity, but also family members have to keep an eye on the behavior of the women (Koçtürk, 1992). If a woman cannot protect her honor, the family may not face the others in the community. They may feel ashamed, and lose their pride, dignity, and respect of others. Manhood suggests that men are responsible to restore dishonorable behaviors of women (Tezcan, 1999).

While defining honor, it is seen that there are many social psychological issues which are associated with honor, in the following pages, the social psychological variables related with honor are presented.

The Relationship among Patriarchy, Sexism, Masculinity-Femininity and Honor

Honor and honor violence against women are strongly associated with patriarchy (Mojab, 2004; Pitt-Rivers, 1974). Patriarchy is defined as a form of rule through kin relations in which family is stratified according to gender and age, and in which family and society closely overlap (Kandiyoti, 1988). In patriarchal systems, men have the authority, superiority and power over women, therefore men have to protect and control women. Women are expected to be sexually pure, and loyal. If they are not, men’s violence against them can be approved because women’s honor is men’s pride (Bilgili & Vural, 2011).

Research revealed that sexist individuals have positive attitudes towards honor (Sakallı-Uğurlu, Akbaş, & Metin-Orta, 2013). In this research; it is seen that hostile sexism positively predicted attitudes towards honor. The finding that benevolent sexism predicted honor in only

female participants reveals that women tend to preserve traditional gender roles in order to avoid harsh reaction from males. Similarly, Işık (2008) showed that ambivalent sexist attitudes towards males are also related with honor. Benevolent sexism towards males is associated with approval of honor-related violence. This finding indicates that benevolent sexism towards men praises men and places them in an advantageous position, supports male hegemony and legitimizes honor.

The notions of masculinity and femininity may lead men and women in honor societies value honor and accept honor-relevant violence against women (Vandello et al., 2009). Masculine men should be powerful, exert control over women in his family and apply violence if there is a threat to honor. On the other hand, feminine women should protect their honor and accept and forgive violent behaviors of men.

Similarly, hegemonic masculine gender roles (Thompson & Pleck, 1986) including status, toughness, and anti-femininity is associated with honor. According to Socio-Cultural Feminist Theory (Baron & Starus, 1987), men feel the necessity to adhere to masculine gender roles in their socialization process. They may experience negative psychological and physiological effects when these roles are challenged (Malamuth et al., 1995). This is called "masculine gender role stress" (Eisler & Skidmore, 1987). Gallagher and Parrot (2011) revealed that toughness in masculine gender role stress may directly influence violence against women. If women challenge the hegemonic masculinity of men, men can be aggressive towards women (Cohen & Vandello, 2001; Nisbett & Cohen, 1996).

The Relations among Honor, Religion, and Religiosity

Christianity, Islam, and Judaism all share texts that support and justify the maintenance of traditional gender roles. The superiority of men over women and the association between women's sexuality and honor is seen in the texts of these religions (Delanay, 1987, cited in Moxnes, 1993). Considering the characteristics of religions, one might expect that Islamic religiosity may be associated more strongly with honor and honor killings. Korteweg and Yurdakul (2009) describe honor killing as a form of violence against women rooted in Islam, and ethnicity. However, researchers revealed that honor and honor killings are seen all over the world (Meetoo & Mirza, 2007) and not limited to Muslim countries (Sever & Yurdakul, 2001). The reason underlying the fact that honor killings are mostly seen in Muslim countries may be that these countries are located geographically close and share similar cultural values such as patriarchy (Bağlı & Özensel, 2011).

The Relations among Socio-economic Status,

Self-worth and Honor

Nisbett and Cohen (1996) has an untested postulation stating that the herding cultures are usually honor cultures, and that people from herding cultures are prone to react violently in the face of insults. Henry (2009) tested the postulation and argued that in the face of insults, people in the herding cultures prefer strategies to protect their sense of social worth, and the psychological worth of self. This is labeled as low-status compensation through many forms of violence. Dishonorable, disrespectful, or insulting behavioral threats to the self (including group based selves such as family self) might lead low-status people to show violent responses in order to secure a sense of social value and worth (Henry, 2009). The author claims that this mechanism lies behind honor-related violence in honor cultures. Therefore, it is seen that individuals can use honor-related violence to protect or restore their self-worth.

The Relations among Honor, Insult, and Emotions (Anger, Shame)

Insult may be an important factor in honor relevant issues because honor is based on the protection of social image (or social reputation) (Peristiany, 1965; Rodriguez Mosquera et al., 2000). Performing acceptable behaviors in honor cultures increases social image while any act of violating honor values damages it. An insult implies that insulted person is not valued, and consequently it elicits negative emotions such as anger and shame (Cohen et al., 1996; Rodriguez Mosquera et al., 2008). The intensity of the negative emotions resulted from insult may be higher in honor cultures. Researchers argue that in honor cultures people try to defend their honor and reputation even it requires fighting or killing for it (Nisbett & Cohen, 1996).

Moreover, in honor cultures shame is strongly associated with social image and the protection of honor. Shame is an emotion which is usually attributed to women. People should be sensitive about shame to protect social image and obtain respect of others (Rodriguez Mosquera et al., 2002). In cultures where honor is not an important issue shame results in withdrawal and distancing since it is assumed to be related with a defect in self (Rodriguez Mosquera et al., 2008; Tangney, 1992). However, in honor cultures it results in disapproval and negative judgment since protecting social image is important.

Negative Outcomes of Honor: Honor Crimes and Honor Killing

Honor can be considered as cultural syndrome (Triandis, 1996) that contributes to violence against violence in cultures of honor (Vandello & Cohen, 2003) since sexual behavior of women may damage men's so-

cial image; men exert violence to prevent this possibility or restore honor. "Crime of honor" (honor crime) is a term used for a violent assault against a female by a male relative for alleged sexual misconduct" (p. 82, Kulwicki, 2002). Honor crime may vary from verbal abuse to killings of women.

Honor crimes are so prevalent in cultures where women's lives, rights, liberties and sexuality are restricted. In Turkey, honor crimes and honor killings are important social problems. Women who are not following prescribed gender roles may be punished. Acts requiring punishment are flirting with a man, extramarital sexual relationship, being raped, getting pregnant out of marriage (even after being raped), escaping from home, and leaving a husband. The most common ways of honor-relevant violence against women are verbal abuse, virginity examination, returning the bride to her family if she is not virgin during the first intercourse with her husband, physical abuse, killing or forcing the woman to commit suicide.

Every year nearly 5,000 women are killed for honor-related reasons (UNFPA, 2000). Even though many countries enforce law against honor killings, they cannot be prevented. Women are killed by their own family members. Usually younger men take this responsibility as they can get reductions in sentence length in prison (İsen, 2001). In some cases these killings are reflected as accidents (Yıldız, 2008) or the women are forced to commit suicide (Ergil, 1980). Also, women can commit suicide without others' pressure to avoid harsh treatment of men. Besides, they may actually believe that they bring shame to their family honor, and feel that they could not fulfill their traditional roles therefore they commit suicide.

How Are the Honor Crimes and Honor Killers Perceived by the Society?

Interestingly, the defense of honor is the normatively approved motive for the most punishment of women by both men and women (Vandello & Cohen, 2003). People who perform honor crimes are not perceived negatively because they are perceived as following cultural norms to protect their family honor. Bağlı and Özensel (2011) showed that the honor killers were respected and approved by their family members, other prisoners and some guardians in the jails. Besides, some women, as victims of the honor culture, support this tradition. These women protect themselves from the nega-

tive effects of hostile sexism through rejecting it while adopting benevolent sexism (Glick et al., 2002). Also, these women may legitimize the existing system (Jost et al., 2004) and believe that men has the right to have power over women through which they can create a more secure world and comfortable life.

How Do Men Feel When They Murder Their Female-Family Members?

Men are expected to take action towards women violating their honor. Under the pressure of the restoration of their honor, men may experience different kinds of emotions such as depression, anxiety, fear, shame, tension, and anger. Men in the cultures of honor could be more likely to experience psychological distress as a result of honor-related failures (Osterman & Brown, 2011). The distress is usually directed toward the woman who damaged the honor of the family because of the combined great pressures of family members, community, manhood, patriarchy, and hegemonic masculinity on men (Cohen & Vandello, 2001). Consequently, one may argue that if men directed their ambivalent negative feelings toward the woman who damaged the honor and performed an aggressive action to protect their family honor, they may have less psychological disorders because they may believe that they had done the necessary action to protect their honor. In fact, Bağlı and Özensel (2011) supported the argument, showing that many prisoners who committed honor killings did not show any psychological problems. These findings revealed that these people legitimize these killings and believe that they did the right action.

Conclusion

The purpose of the present study is to cover the issues of honor, primarily relevant to women, and honor violence against women (honor killing) in the cultures of honor. It examined social psychological variables associated with honor. Then, it explained honor violence and killings. Later, it focused on how honor killers are perceived by their relatives. Finally, it presented how men feel when they murder one of their family members. The review paper may lead researchers to focus on the issues of honor and honor killings. They may try to empirically examine some new social psychological factors to clarify the issues. They may lead Turkish state to take some actions to protect women from the honor violence and honor killings.